

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI KONFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRECİ
ÖRGÜTLERİN OLUŞUMU VE FAALİYETLERİNİN ÇEVRE KORUMASINA ETKİLERİ**

Hazırlayan
TOLGA GÜNDAL

DANIŞMAN
PROF. DR. İSMAİL CERİTLİ

BARTIN-2019

T.C.
BARTIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI KONFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRECİ
ÖRGÜTLERİN OLUŞUMU VE FAALİYETLERİNİN ÇEVRE KORUMASINA
ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
TOLGA GÜNDAL

DANIŞMAN
PROF. DR. İSMAİL CERİTLİ

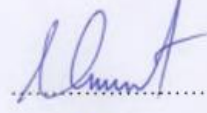
“Bu tez 09/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	İMZA
PROF. DR. İSMAİL CERİTLİ	
DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMAL YAMAN	
DR. ÖĞR. ÜYESİ SALİH ÇİFTÇİ	

KABUL VE ONAY

Tolga Gündal tarafından hazırlanan “Uluslararası Konferanslar Çerçevesinde Türkiye’de Çevreci Örgütlerin Oluşumu Ve Faaliyetlerinin Çevre Korumasına Etkileri” başlıklı bu çalışma, 09/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

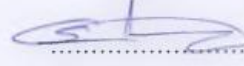
Başkan : Prof. Dr. İsmail CERİTLİ (Danışman)

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Kemal YAMAN

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Salih ÇİFTÇİ

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Metin SABAN
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. İsmail CERİTLİ danışmanlığında hazırlamış olduğum “Uluslararası Konferanslar Çerçevesinde Türkiye’de Çevreci Örgütlerin Oluşumu ve Faaliyetlerinin Çevre Korumasına Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

09/09/2019

Tolga GÜNDAL

ÖN SÖZ

“Uluslararası Konferanslar Çerçevesinde Türkiye’de Çevreci Örgütlerin Oluşumu ve Faaliyetlerinin Çevre Korumasına Etkileri” başlıklı bu çalışma, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak 2019 yılında hazırlanmıştır. Yüksek Lisans tez danışmanlığımı yapan saygıdeğer Prof. Dr. İsmail CERİTLİ hocama tez dönemim boyunca desteklerini esirgemeyip sağladığı motivasyonlar için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek Lisans tez savunma sınavıma jüri üyesi olarak katılan değerli Doktor Öğretim üyesi Kemal YAMAN ve değerli Doktor Öğretim üyesi Salih ÇİFTÇİ hocalarıma fikir ve önerileri ile tezime yaptıkları katkıları için teşekkürlerimi arz ediyorum.

Hem ders dönemimde hem de tez dönemim boyunca desteklerini esirgemeyen Bartın Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümündeki saygıdeğer hocalarıma ve Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına en içten dileklerle teşekkür ediyorum. Ayrıca, Yüksek Lisans eğitimim boyunca desteklerini her zaman hissettiren Aileme en içten sevgilerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Tolga GÜNDAL

Bartın, 2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası Konferanslar Çerçevesinde Türkiye’de Çevreci Örgütlerin Oluşumu ve Faaliyetlerinin Çevre Korumasına Etkileri

Tolga GÜNDAL

Bartın Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail CERİTLİ

Bartın-2019 Sayfa: X + 65

Dünya üzerinde yaşayan tüm canlıların canlılıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için temiz havaya, suya ve toprağa ihtiyacı vardır. Bunlardan herhangi birinde yaşanacak bir kirlilik doğrudan diğer alanları ve dolayısıyla tüm canlıları bir şekilde etkileyecektir.

Dünyada endüstrileşme ile başlayan çevre kirliliği ile ilgili farkındalığın oluşması yalnızca 50 yıl kadar öncesine dayanmaktadır. Bu çalışmada uluslararası çevre konferansları çerçevesinde Türkiye’de çevreci örgütlerin oluşumu ve faaliyetlerinin çevre korumasına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Türkiye’nin çevre politikaları, uluslararası çevre konferansları ve çevre sözleşmeleri incelenmiştir.

Çalışma sonucunda Türkiye’deki çevre örgütlerinin uluslararası çevre konferanslarından sonra kurulmaya başladıkları ve faaliyetlerine söz konusu konferanslar çerçevesinde yön verdikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre koruma; çevre konferansları; çevreci örgütler.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

**Effects of Formation and Activities
of Environmental Organizations Regarding Environmental Protection
in Turkey Within the Framework of International Conferences**

Tolga GUNDAL

**Bartın University
Institute of Social Sciences
Political Science and Public Administration**

Thesis Adviser: Prof. Ismail CERITLI

Bartın-2019 Page: X + 65

All living things on earth need clean air, water and soil to maintain their vitality in a healthy way. Any pollution in any of these will directly affect other areas and therefore all living things in some way.

The formation of an awareness of environmental pollution starting with industrialization in the world goes back only 50 years. In this study aimed to examine the effects of formation and activities of environmental organizations regarding environmental protection in Turkey within the framework of international conferences. With this aim, environmental policy of Turkey, international environmental conferences and environmental conventions were examined.

As a result of study, it has been seen that establishment of environmental organizations of Turkey begins after environmental conferences and these organizations directs their activities within the framework of mentioned conferences.

Key Words: Environmental protection; environmental conferences; environmentalist organizations.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Error! Bookmark not defined.
BEYANNAME	Error! Bookmark not defined.
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLOLARDİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
1 ÇEVRE İLE İLGİLİ SÖZLEŞMELER VE KONFERANSLAR	3
1.1.Çevre ile İlgili Sözleşmeler	3
1.1.1.Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	4
1.1.2.Washington Sözleşmesi	5
1.1.3.Barselona Sözleşmesi.....	5
1.1.4.Bern Sözleşmesi	6
1.1.5.Bonn Sözleşmesi	6
1.1.6.Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi	7
1.1.7.Ramsar Sözleşmesi	7
1.1.8.Kyoto Protokolü	8
1.2.1.Stockholm Konferansı.....	10
1.2.2.Dünya Çölleşme Konferansı	11
1.2.3.Rio Dünya Çevre Zirvesi.....	11
1.2.4.İstanbul Habitat 2 Konferansı	13
1.2.5. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi	13
1.3.KÜRESEL KONFERANSLARIN ÇEVRE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	15
2 TÜRKİYE’NİN ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARI	19
2.1.TÜRKİYE’NİN ÇEVRE SORUNLARI	19
2.1.1.Hava Kirliliği.....	19
2.1.2.Su Kirliliği	21
2.1.3.Toprak Kirliliği	23
2.1.4.Gürültü Kirliliği	25
2.1.5.Flora-Fauna Çeşitliliğinde Değişim	26
2.2.TÜRKİYE’NİN ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARI.....	29
2.2.1. Türkiye’de Doğa Koruma Alanındaki Başlıca Yasal Düzenlemeler	31

2.3.UYGULAMALAR.....	36
2.4.ÖNLEYİCİ BİR KORUMA POLİTİKASI OLARAK ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ	38
3 ULUSLARARASI KONFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRECİ ÖRGÜTLERİN OLUŞUMU VE FAALİYETLERİNİN ÇEVRE KORUMASINA ETKİLERİ	43
3.1. TÜRKİYE'DE ÇEVRE ÖRGÜTLENMESİNİN TARİHSEL SEYRİ.....	43
3.2.TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI44	
3.2.1. Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)...	45
3.2.2. Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)	46
3.2.3. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği	47
3.2.4. Türkiye Hayvanları Koruma Derneği	48
3.2.5. Yerel Gündem 21 Çevre Platformu	50
3.2.6.Diğer Sivil Toplum Kuruluşları.....	51
3.3.TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN ÇEVRE ÖRGÜTLERİNİN OLUŞUM VE FAALİYETLERİNDE ULUSLARARASI ÇEVRE KONFERANSLARININ ETKİLERİ	53
SONUÇ	57
KAYNAKLAR	61
ÖZGEÇMİŞ	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
No	No
Şekil 1: Çevre kirliliği oluşumu.....	20
Şekil 2: Türkiye’de hava kirliliği sorunu öncelik haritası	21
Şekil 3: Türkiye’de hava kirliliği sorunu öncelik haritası	23
Şekil 4: Toprak kirliliğine neden olan birinci öncelikli kaynaklar haritası.....	24
Şekil 5: Türkiye’de gürültü kirliliği sorunu öncelik haritası	26
Şekil 6: Yıllara göre yükümlülüğü üstlenilen piyasaya süren firma sayısı (adet).....	52
Şekil 7: Bilgilendirme yapılan nüfus	53

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
Tablo 1: Yönetmeliğin 4. maddesinde yer alan kavramlar.....	40
Tablo 2: ÇED yönetmeliğinde yer alan ekler	41
Tablo 3: Çevre ile ilgili seçilmiş bazı sivil toplum örgütleri ve kuruluş yılları.....	55

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

% : Yüzde

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
ÇEKÜL	: Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı
ÇETAP	: Çevre ve Tanıtım Platformu
ÇEVKO	: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı
CITES	: Nesli Tehlike Altındaki Türlerin Ticaretine İlişkin Sözleşme
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
FAO	: Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü
MAP	: Akdeniz Eylem Planı
TAÇ	: Türkiye Anıt ve Çevre Vakfı
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Araştırma Vakfı
THKD	: Türkiye Hayvanları Koruma Derneği
TÜDAV	: Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Dünyadaki canlılığın devamı için temiz ve yaşanabilir bir çevreye ihtiyaç vardır. Yaşadığımız çevre kirlendikçe sağlık problemleri artacak ve canlıların bir kısmının nesli tükenmeye başlayacak, geri kalanların ise yaşam standartları daha da kötüleşecektir. İnsanoğlunun nüfusu 1950’li yıllarda 2,5 milyar civarında iken 2019 yılında 7,5 milyar civarına çıkmıştır. Bu yaklaşık 3 kat artış anlamına gelmektedir. Artan dünya nüfusu insanların sınırsız ihtiyaçlarını da günden güne arttırmıştır. Tüketimde meydana gelen artış üretim arzının artmasını neden olmuştur. Üretimdeki artış sınırların zorlanmasına neden olmuş çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir.

Çevre kirliliğine sebep olan en büyük etkenlerden biri insanoğlunun yaptığı üretim ve tüketim süreçleridir. Endüstrileşme ile başlayan bu süreç günümüzde çevre kirliliğini oldukça artırmıştır. Dünyadaki çevre kirliliği farkındalığının oluşması ve bunu önlemek için girişimlerde bulunulma süreci yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. İnsanlar bu durumun başta sağlık problemleri olmak üzere, doğanın tahribi, bazı canlıların neslinin tükenmekle karşı karşıya kalmaları gibi sonuçlara yol açtığını fark etmeleriyle birlikte sürdürülebilir bir durum olmadığının farkına vardıklarında bazı girişimler bulunma ihtiyacı duymuşlardır. Dünyadaki çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik girişimlerde bulunmak üzere uluslararası düzeyde hükümet temsilcilerinin ve sivil toplum örgütlerinin katıldıkları konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslarda alınan kararlar çerçevesinde bazı sözleşmeler imzalanmıştır.

Bu çalışmada uluslararası konferansları çerçevesinde Türkiye’de çevreci örgütlerin oluşumu ve faaliyetlerinin çevre korumasına etkileri incelenmiştir. Çalışma üç bölüme ayrılacak şekilde planlanmıştır.

İlk bölümde çevre ile ilgili sözleşme ve konferanslara değinilmiştir. Bu kapsamda, Washington Sözleşmesi, Barselona Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi, Bonn Sözleşmesi, Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü incelenmiştir. Çevre konferansları başlığı altında ise Stockholm Konferansı, Dünya Çölleşme Konferansı, Rio Zirvesi, İstanbul Habitat 2 Konferansına ek olarak Johannesburg Sürdürülebilir Gelişme Hakkında Zirvesi Konferansı incelenmiştir. Bölüm sonunda ise küresel konferansların çevre açısından bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Türkiye'nin çevre sorunlarına ve çevre koruma politikalarına yer verilmiştir. Türkiye'nin çevre sorunları hava, su, toprak, gürültü kirlilikleri ve flora-fauna çeşitliliğinde değişim başlıkları altında incelenmiştir. Çevre koruma politikalarına doğa koruma alanındaki başlıca yasal düzenlemeler ile beş yıllık kalkınma programları kapsamında değinilmiştir. Ardından Türk çevre mevzuatını oluşturan temel yasalara yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda ise çevre koruma politikalarında çevresel etki değerlendirme süreci konusundan bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise uluslararası konferanslar çerçevesinde Türkiye'de çevreci örgütlerin oluşumu ve faaliyetlerinin çevre korumasına etkileri ana başlığı altında, Türkiye'de faaliyet gösteren çevre örgütlerine yer verilmiştir. Son olarak ise Türkiye'de faaliyet gösteren çevre örgütlerinin oluşumu ve faaliyetlerinde uluslararası konferanslarının etkileri incelenmiştir.

1 ÇEVRE İLE İLGİLİ SÖZLEŞMELER VE KONFERANSLAR

Birinci bölümde çevre ile ilgili önemli sözleşmeler ve konferanslar ele alınmıştır. Çevre sözleşmelerinden en temel sözleşmeler incelenmiş olup çevrenin korunmasına yönelik çalışmaları değerlendirilmiştir. Bu bölümün diğer konusu da uluslararası çevre konferanslarıdır. Dünya’da önemli gündem oluşturan çevre konferansları ele alınmış olup bu konferanslardan bahsedilmiştir.

1.1.Çevre ile İlgili Sözleşmeler

Çevreci örgütlerin oluşum süreçleri üç kademe de oluşmuştur. İlk kademe de bilimsel çevrecilik süreci vardır. Bir biyolog olan Ernst Haeckel, bu dönemsal sürecin duayeni sayılmaktadır. Ayrıca 19.yüzyılın sonlarında, bir bilim dalı olarak Ekoloji biliminin kurucusu olmuştur. Bu bilim dalı ile birlikte doğanın ve doğal dengenin korunma ihtiyacı önem arz etmeye başlamıştır. İkinci kademe oluşumunda ise 68 olayları, toplumun birlikte hareket etme eğilimlerini gün yüzüne çıkaran olay olmuştur. 1980’lerle birlikte son süreç, çevreci hareketlerin siyasal bir kimlik sürecine girmeye başlayıp yeşiller hareketiyle siyasal bir süreç oluşmuştur (Ceritli, 2001: 213-226).

Ceritli’nin (2001) bulgularına göre, çevreci hareketler, dengesiz nüfus artış oranı, hava ve suyun temiz olmaması, nesli tükenmekte olan canlıların durumu ve toprak yapısının değişmesi, düzenli olmayan nüfus dağılımının yanı sıra toplumsal sorunsallara karşı olarak çıkmış bir sivil toplum hareketi olmuştur.

Çevreci hareketler, hızlı ve düzensiz nüfus artışı, su ve hava kirliliği, canlı türlerinden bazılarının neslinin tükenmesi, toprağın ve ormanların bozulması, dünyadaki kaynakların düzensiz dağılımı gibi, dünyanın, dolayısı ile toplumların karşı karşıya kaldığı sorunlar karşısında gösterilen bir tepki olarak doğmuşlardır (Ceritli, 1997:256).

Dünya, sanayileşmenin başlamasıyla birlikte özellikle son 150 yıldır artan bir çevresel kirlenmeyle karşı karşıya kalmıştır. Bu kirlenmeler daha çok kimyasal atıklar sebebiyle olmakla birlikte toprağın, havanın ve suyun kirlenmesine ve zaman içerisinde kullanılamaz hale gelmesine neden olmaktadır. Canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için olmazsa olmaz olan bu unsurların korunması gerekmektedir. Bu durum da devletleri belirli anlaşmalar yaparak yerel, ulusal ve küresel düzeyde çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde çevre ile ilgili

yapılmış uluslararası antlaşmalardan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Washington Sözleşmesi, Barselona Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi, Bonn Sözleşmesi, Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi ve Kyoto Protokolünde ele alınmaktadır.

1.1.1.Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) küresel ısınma karşıtı ve iklim değişikliği için ciddi bir tehdit olan sera gazı salınımlarının dünya üzerinde durdurulmasını hedef olarak benimsemiş bir çerçeve sözleşmesidir (Türkeş, 2001:1).

Bu çerçeve sözleşmesi, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası hukuk bakımında esas teşkil etmiştir. BMİDÇS 1992’de Rio’da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda imzaya açılmış ve 1994’de yürürlüğe girmiştir. İmzalanan bu sözleşmenin temel amacı, küresel etkileri en aza indirerek belli bir seviyede sürdürmektir. İlgili sözleşmeye Avrupa Birliği de dâhil 196 ülke katılmıştır. BMİDÇS ile sözleşmeye katılan ülkelere ortak ancak her ülkenin kendine özgü bir sorumluluk alanı oluşturulmuştur(URL-1, 2019).

Sözleşmede, farklı sorumluluklara göre ülkeler üç gruba ayrılmıştır. Ek I grubundaki ülkelerin yükümlülükleri, sera gazı salınımlarını azaltmak ve hali hazırdaki emisyon verilerini bildirmek, iklim değişikliğine yönelik aldıkları önlem ve uyguladıkları politikaları paylaşmakla sorumludurlar. Ek I grubunda Avrupa Birliği ve OECD’ye üye ülkeler yer almaktadır. Bu ülkeler, İngiltere, Belçika, Norveç, İtalya, Danimarka, Almanya, İzlanda, İrlanda, ABD, Portekiz, İspanya, Finlandiya, Yeni Zelanda, Japonya, Fransa, Avustralya, Lüksemburg, İsveç, Avusturya, Yunanistan, İsviçre, Hollanda, Türkiye, Kanada, Çekya, Rusya, Beyaz Rusya, Hırvatistan, Litvanya, Slovenya, Polonya, Letonya, Romanya, Slovakya, Estonya, Bulgaristan, Ukrayna ve Macaristan’dır. Ek II grubundaki ülkelere birinci grupta söz edilen sorumluluklara ek olarak, sözleşmede yer alan gelişmekte olan ülkelere çevreyle dost teknolojilerin transferi veya çevreyle dost teknolojilere erişim kolaylığı ve finans sağlanması konularında sorumluluk yüklenmiştir. Bu grupta Avrupa Birliği ve 23 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler, İngiltere, Belçika, Norveç, İtalya, İsveç, Danimarka, Almanya, İzlanda, İrlanda, ABD, Portekiz, Finlandiya, Japonya, İspanya, Yeni Zelanda, Fransa, Avustralya, Lüksemburg, Avusturya, Yunanistan, İsviçre, Hollanda ve Kanada’dır. Ek Dışı grubunda ise 154 ülke bulunmakta ve yukarıda bahsi geçen yükümlülükler konusunda iş birliği yapmaya teşvik edilmektedirler. Ancak bu gruba belli bir yükümlülük getirilmemiştir (URL-2, 2019).

1.1.2.Washington Sözleşmesi

1975’li yıllarda yürürlüğe giren “Tehlike Altındaki Bitki ve Hayvan Çeşitliliğinin Ticareti ile İlgili sözleşmenin gayesi, ticareti yapılan bazı bitki ve hayvan çeşitlerinin ticari faaliyetlerde kullanılmasının önüne geçmektir. Kısaca CITES olarak bilinen “Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora”dır. Bir diğer görevi ise çevresel dengenin, sürdürülebilir çevresel varlıkların kullanılmasına öncül etmek için sözleşmeye taraf olan ülkeler konu hakkında destek sağlamaktır. Türkiye, 1994 yılında sözleşmenin uygulanmasına kabul etmiş olup 1996 yılında Resmî Gazete aracılığıyla yürürlüğü koymuştur (TBB, 2014:73).

1.1.3.Barselona Sözleşmesi

BM Çevre Programı’nın (UNEP) kurulması ile beraber öncelikli hedef olarak Akdeniz korunma altına alınmış, 1974’de Akdeniz Eylem Planı (MAP) ile ilgili bir taslak hazırlanmıştır. Akdeniz’de koruma altına alınacak kıyı şeridindeki on altı devlet Barselona’da yapılan toplantıda belirlenmiştir. Bu plan, günümüzde Avrupa Birliği ile yirmi bir Akdeniz ülkesi tarafından yürütülmektedir. Akdeniz’de çevre sorunlarını çoklu disiplinli bir anlayışla ve bütüncül bir yaklaşımla ele almak ve bölgesel düzeyde iş birliğinin sağlanması amacı ile kabul edilmiş olan plan, 1992 yılında yapılan Rio Konferansı’ndan sonra yalnızca deniz kirliliğinin önlenmesi üzerine hazırlanmış bir plan olmaktan çıkarak Akdeniz Bölgesi’nde sürdürülebilir kalkınmanın hedeflendiği bir plana dönüşmüştür. Bu kapsamda hedeflenen nasıl amaçlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiştir (Arat, Türkeş ve Saner, 2002):

1. Akdeniz kirliliğinin incelenmesi ve kontrol edilmesi,
2. Akdeniz doğal kıyıların ve limanların sürdürülebilir yönetiminin sağlanması,
3. Çevrenin ekonomik ve sosyal kalkınmaya entegrasyonu,
4. Denizlerde ve kıyılarda kirliliğin önlenmesi ve azaltılması, kara ve deniz kaynaklı kirliliğin mümkün olduğu kadar engellenmesi,
5. İş birliğinin güçlendirilmesi,
6. Hayat kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmaktır.

Türkiye’de ise Barselona Sözleşmesi 12.06.1981 tarihli Resmî Gazete’nin yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Akdeniz’i ortak bir miras olarak kabul eden

Sözleşme, “Günümüzdeki ve gelecekteki nesillerin korunması”mottosunu benimseyip sürdürülebilir hedefler belirlemiştir.

1.1.4.Bern Sözleşmesi

Bu sözleşmenin kapsamı hem yaban hayatın hem de doğal çevrenin korunması ile ilgilidir. Doğanın korunması alanında bağlayıcı yasal bir uluslararası belge niteliğinde olup, Avrupa kıtasının tüm doğal mirasını kapsamaktadır. Yabani hayvan ve bitki türlerinin ve bunların doğal yaşam alanlarının korunmasını hedefleyen sözleşme, nesli tehlikede olan ve korunmasız türlere özel önem vermektedir. Bu sebeplerden dolayı, sözleşmeye taraf olan ülkeler, yabani hayvan ve bitki türlerinin doğal yaşam alanlarının korunmasına yönelik tüm gereken tedbirleri ile gerekli yatırımlara karar verme süreçlerini de içerecek biçimde almayı taahhüt eder. Sivil toplum kuruluşları, bilim dünyasının ve vatandaşların olası sözleşme ihlali hakkında şikâyetle bulunmalarına imkân tanımak için, vaka dosyalarını içeren bir izleme mekanizması oluşturulmuştur (1984; 18318 sayılı Resmî Gazete).

Bu Sözleşme Türkiye’de, Bakanlar Kurulu’nun almış olduğu karar ile onaylanıp, 1984’te ve Resmî Gazete ‘de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Türkiye’nin de taraf olduğu “Avrupa Yaban Hayatı Koruma Sözleşmesi” ile ilgili olarak “Zümrüt Ağı” adında çevrebilimle ilgili bir ağ kurulmuştur. Bu ağ, korumaya değer özel alanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de 10 özel korumaya değer alan olarak Zümrüt Ağı projesine eklenmiştir. Nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalan canlılar ile ilgili habitat haritalarının çıkarılması, idari planlaması olmayanlar için yönetim planları hazırlaması sağlanarak nesillerinin tehlike altından kurtarılması amaçlanmıştır (Arat, Türkeş ve Saner, 2002:21).

1.1.5.Bonn Sözleşmesi

Günümüzde 300’ün üzerinde çok taraflı çevresel anlaşma bulunmaktadır. Bu çok taraflı çevresel anlaşmaların yaklaşık %30’u kısmen veya tamamen biyoçeşitlilik ile ilgilidir. Bu anlaşmaların çoğunluğunda belli tür ve ekosistemlerin ya da alanların korunması ve belli faaliyetlerin düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bunun dışında biyoçeşitlilik ile ilgili anlaşmaların birkaçı uluslararasıyken, çoğunluğu bölgeseldir. Biyoçeşitlilik ile ilgili belli başlı uluslararası sözleşmeler den ilki Ramsar Sözleşmesidir.İkinci olarak, Kültürel Mirasın Korunması ile ilgili Paris Sözleşmesidir. Bir

diğer sözleşme ise “Nesli Tehlike Altındaki Yaban Hayvanlarının ve Bitki Çeşitlerinin Uluslararası Ticaretiyle İlgili Sözleşme” (CITES)’tir. Bonn Sözleşmesi ise Yaban Hayvanlarının ve Göçmen Çeşitlerinin Korunması Sözleşmesi” (Bonn Sözleşmesi-CMS)’tir. Ayrıca, Bonn Sözleşmesi, 1979 yılında imzalanmış, yabani hayvanların göçmen türlerinin korunmasına dair bir sözleşmedir. Sözleşmeyle, belli hayvan türlerinin avlanması yasaklanmış ve hukuki açıdan ülkeleri bağlayıcı kılan sözleşmeler imzalanmıştır (McGraw, 2002:21).

1.1.6.Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi

Paris’te 14.10.1994’de kabul edilmiş olan bu sözleşme 26.12.1996’da yürürlüğe konulmuştur. Bu Çölleşme Sözleşmesi 115 ülke tarafından imzalanmış ve 193 ülke tarafından da desteklenmiştir (Özer, 2009: 325). Çölleşme hem küresel iklim etkisi hem de insanoğlu tarafından toprak yapısının bozulmasıyla meydana gelmektedir. Dolayısıyla, toprağa yanlış yöntemlerle sulanması, toprağın yanlış ve çok fazla kullanılması, orman tahribi ve küresel iklim dengesizlikleri çölleşmeye neden olan etkenlerdir (Öztunç, 2006: 64).

Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi’nin amacı, uluslararası iş birliğiyle desteklenen faaliyetler aracılığı ile kuraklığın neden olduğu etkileri azaltmak ve çölleşme ile mücadele edilmesidir. Tarafların genel sorumlulukları şu şekilde belirlenmiştir: Öztunç’un bulgularına göre (Öztunç, 2006: 65), çölleşme ile mücadele ederken kuraklık sorunlarının azaltılması, sivil toplum iş birlikteliklerinin çoğaltılmasını amaç edinmek önem arz etmektedir. Yerel iş birliklerinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası çalışmaların artırılması bu çölleşme ile mücadele sürecini güçlenmesini ve hızlanmasını sağlanmasında önemli bir metottur.

1.1.7.Ramsar Sözleşmesi

Bu sözleşme, Hazar Deniz’i kıyısındaki İran’ın Ramsar şehrinde 1971’de kabul edilmiştir. 1975 yılında ise sözleşme yürürlüğe konulmuştur. Bu sözleşmeye 159 ülke taraftar olmuştur (Özer, 2009: 325). Sözleşme, bilhassa su kuşlarının doğal yaşam alanlarının korunmasıyla ilgili uluslararası bir sözleşmedir.

Bu sözleşmeye taraf olan devletler, sözleşmedeki listede yer alan sulak alanların bilinçli kullanımını sağlamak ile sorumludur. Sulak yerlerle ilgili, su kuşlarının korunmasına yönelik çalışmalarla birlikte eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca

farklı ülkelerin sınır hatlarında bulunan ortak sulak yerler, paylaşılan su sistemleri göçmen türleri ve sulak yer projeleri için yardım gibi meselelerdesözleşmeyi imzalayan diğer devletlere danışma yükümlülükleri vardır (Çalışkan, 2003).

Türkiye, 1994 yılında bu sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye’de bu sözleşmenin kapsamına giren yaklaşık 900 sulak alan vardır. Ülkemiz sözleşmeye bağlı olarak, 1994’de Mersin’de bulunan Göksu Deltası’nı, Balıkesir’de bulunan Kuş (Manyas) Gölü’nü Ramsar alanı olarak deklare etmiştir. Diğer alanlar ise Kırşehir’deki Seyfe Gölü, Burdur Gölü ve Kayseri’de bulunan Sultan Sazlığıdır. Bu beş alan Ramsar bölgesi olarak belirtilmiştir. 1998 yılında Bursa’daUluabat Gölü, Adana’da Akyatan Lagünü, Samsun’daki Kızılırmak Deltası, İzmir’de bulunan Gediz Deltası yer almıştır. 2005 yılında ise Adana’daki Yumurtalık Lagünleri, Konya’da MekeMaarı, 2006 yılında Konya’da Kızören Obruğu eklenmiştir. Listeye eklenen diğer alanlar ise 2009’da da Kars’ta Kuyucuk Gölü ve en son 2012’de Nemrut Gölü’dür.Totalde ise on dört alan Ramsar Listesi’nde yer almaktadır. (Çalışkan, 2003).

1.1.8.Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü, 1997 yılında Japonya’nın Kyoto şehrinde imzalanmıştır. Bu protokol, BMİDÇS içinde imzalanmış ve gelişmiş ülkelerin sebep olduğu sera gazı emisyonlarının 1990’daki düzeyine göre %5 azaltmalarını öngörmüştür. Protokolün yürürlüğe girebilmesi ve yasal bağlayıcılık kazanabilmesi için, BMİDÇS’de taraf olan en az 55 ülkenin onaylaması ve 1990 yılındaki toplam karbondioksit emisyonlarının en az %55 olması gerekiyordu. 2005 yılına kadar bu oran sağlanamamış ancak 2005’te Rusya Federasyonu’nun katılımıyla bu orana ulaşılmıştır. Böylece 2005’te yürürlüğe girmiş 2006 yılından beri de 191 devlet taraf olmuştur (Özmen, 2009: 45).

Kyoto Protokolünün amacı sera gazı salınımlarının 2008 ile 2012 yılları döneminde 1990 yılındaki seviyeye- minimum %5düzeyin- altına indirmektir (Türkeş, 2014: 115). Bu genel amaca ulaşmak için ülkeler ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi uyarınca farklı oranlarda sorumluluk üstlenmişlerdir.

Kyoto Protokolünün 2008-2012 yılları arası olan ilk yükümlülük dönemini belirlemede 2007 yılında gerçekleştirilmiş olan 13. Taraflar Konferansı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Daha sonra, 2012’de Doha’da düzenlenmiş olan 18. Taraflar Konferansı ise protokolün 2013-2020 yılları ikinci taahhüt dönemini belirleme de diğer bir dönüm

noktasını teşkil etmiştir. Doha Değişikliğine göre ilk taahhüt döneminden farklı olarak, sözleşmeye taraf olan ülkelerin emisyonlarını 2020'ye gelindiğinde 1990 yılındaki sera gazı emisyon düzeylerine göre en az %18 azaltmaları kararlaştırılmıştır. En son yapılan BMİDÇS 24. Taraflar Konferansı (COP 24) Aralık 2018'de Polonya'nın Katowice şehrinde yapılmıştır. Karbon emilimini azaltmak ve global ısınmayı 2 derecenin altında tutmak amacıyla girişimlerde bulunulmuş ve ilgili kuralların 2020 itibarıyla uygulamaya konulmasına karar verilmiştir. Türkiye ise 24 Mayıs 2004 yılında yüz seksen dokuzuncu taraf ülke olarak BMİDÇS'ye katılmıştır. 5386 Sayılı BMİDÇS'ye yönelik Kyoto Protokolüne katılmamızın uygun bulunmasına dair yasa TBMM kabulü ve Bakanlar Kurulunun kararı ile BM sunulmuş olup 2009 yılında Kyoto Protokolüne taraf olmuştur. 2008 ile 2012 yılları arasında kapsayan 1. Yükümlülük döneminde Türkiye'nin belli bir salım sınırlaması ya da azaltılmasına dair bir yükümlülüğü olmamıştır (URL-3, 2019).

“Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik” kapsamında 29003 sayılı resmî gazetede sera gazlarının izlenmesine, raporlanmasına ve doğrulanmasına dair usullerin belirlenmesi ele alınmıştır. Bu yönetmelik, 2009 tarihli ve 5836 sayılı kanun ile uygun görülen BMİDÇS'ye yönelik Kyoto Protokolü dayandırılarak hazırlanmıştır. Yönetmelikteki cezai hükümler ile ilgili madde ise 13. Maddesinde şöyle ifade edilmiştir. “Bu Yönetmeliğe aykırı hareket edenler ile bu Yönetmelikte öngörülen mükellefiyetlerin gereklerine uymayanlar hakkında 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca cezai hükümler uygulanır.”(URL-4, 2019).

1.2. ULUSLARARASI ÇEVRE KONFERANSLARI

Çalışmanın bu başlığı altında çevreyle ilgili olarak yapılmış olan uluslararası konferanslara yer verilmiştir. Bu konferanslar; Stockholm Konferansı, Dünya Çölleşme Konferansı, Rio Dünya Çevre Zirvesi, Habitat 2 Konferansı ve Johannesburg Sürdürülebilir Gelişme Hakkında Dünya Zirvesi Konferansı başlıkları altında aşağıda ele alınmıştır.

1.2.1. Stockholm Konferansı

Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda, 1972 yılında Stockholm'de aralarında Türkiye de dâhil bulunduğu 113 devletin katılımı ile bir konferans yapılmıştır. Söz konusu bu konferans, çevresel problemlerin uluslararası boyutu ve kapsamı bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Konferansta dile getirilen, sosyo-ekonomik ilerlemelerin çevreyle ilişkisini vurgulayan ilkelerle pek çok ülke çevre politikalarını yeniden gözden geçirmiştir (Özmehmet, 2008).

Konferansın sonrasında yayınlanmış olan 27 maddelik bildirgede, insan ile çevre ilişkilerine, insanın çevre üzerine olan olumsuz etkilerine, ülkelerin ekonomik büyümelerine ilişkin sorunlara, hayat şartlarının iyileştirilmesine, uluslararası hukuk kavramları ve örgütler ele alınmış, küresel çapta iş birliğinin ve dayanışmanın önemine vurgu yapılmıştır (Keleş vd., 2012). Bunun dışında çevresel sorunların pek çoğunun gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki düşüklüklerden kaynaklandığı da ifade edilmiştir. Bununla beraber gelişmiş ülkelerde görülen çevre sorunlarının çoğunlukla sanayileşme ve teknolojik gelişmelerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu sebeple konferansta gelişmekte olan ülkelerin bütün çalışmalarını kalkınmaya yöneltirken çevrenin korunması ve geliştirilmesi de göz ardı edilmemesi gereken bir husus olduğuna dikkat çekilmiştir (UN, 1972).

BM Stockholm Konferansı'nda, çevrenin korunması için amaçlar belirtilmiş ve bu amaçlar doğrultusunda çevrenin korunacağını savunulmuştur. BM örgütünün amaçları şu şekilde sıralanabilir (Keleş vd., 2012):

- Uluslararası arenada dostluklar kurmak
- Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve sürdürmek

- İktisadi, sosyo-kültürel birliğiyürütmek
- Taraf devletleri diplomatik entegrasyon merkezi haline getirmek.

Konferansın sonucunda ortaya çıkartılan “tek dünya ideası” tüm devletlerce kayda değer bir düşünce olarak kabul görmüş, (Yıldız vd., 2009) bulgularına göre izleyen yıllarda, ele alınan ilkeler uygulamaya geçirilememiştir. Kalkınma ve çevre sorunları artmayı sürdürmüş, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan/gelişmemiş ülkelerin arasında var olan ekonomik ve toplumsal açık giderek artış göstermiştir (Özmehmet, 2008).

1.2.2.Dünya Çölleşme Konferansı

Bu konferans 1977 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın ana temasını; çölleşme, yarı kurak ve kurak yerlerde insanların yaptığı faaliyetler ve iklimsel değişiklikler sebebiyle bitki örtüsünün azalması, toprağın verimsizleşmesi oluşturmuştur. Dünya Çölleşme Konferansı’nda çölleşmenin, birçok problemi çözebileceği öngörülmüştür. İktisadi, toplumsal ve çevreselyapıda olabilecek sorulara çözüm odaklı bir yaklaşım içinde olunmuş, konferansta dile getirilen önemli bir başlık olmuştur. Çölleşme sorununun çözümü için birtakım tavsiyelerde bulunulmuş ve “Çölleşme ile Mücadele Planı” ortaya konulmuştur (Türkiye Barolar Birliği, 2014).

1.2.3.Rio Dünya Çevre Zirvesi

Rio Dünya Çevre Zirvesi, uygulama aşamasında başarılı olunamayan BM Stockholm Konferansı’nı hayata geçirmek amacıyla düzenlenmiştir. Stockholm Konferansının üzerinden 20 yıl geçmesi sebebiyle yeniden çevre ile ilgili bir Dünya Konferansı BM tarafından 1992’de Brezilya’da gerçekleşmiştir. Stockholm’den Rio’ya geçen süreç değerlendirilmiş gelecek politikaların belirlenmesi hedeflenmiştir (Keleş vd., 2012). Brezilya’nın Rio kentinde ismi “Dünya Zirvesi” olarak ifade edilen Rio Konferansına 118 devlet başkanı müdahil olmuş, 178 ülkeden katılım gösteren 30.000’den fazla delege ve 7.500’den fazlabasın çalışan katılımıyla son zamanlardaki en yüksek sayıda katılımcılı çevre konferansı yapılmıştır (Yıldız vd., 2009).

Dünya kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması için devletlerinin birliğininönemli olduğu bu konferansta vurgulanmıştır. Uluslararası ortakça hareketin devlet, yönetimve gönüllüörgütlerle gerçekleşebileceğinin altı çizilmiştir.Çevre koruması da konferansta görüőülen bir başka konu olarak tarihe yazılmıştır. Merkezi idarelerle

birlikte yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütleri ve onların temsilcilerinin de katkılarıyla, çoğulculuğa önemli bir vurgu yapılmıştır (Özmehmet, 2008).

Konferansın sonunda 5 belge ortaya çıkmıştır. En önemlileri Rio Sözleşmesi ve Çölleşme ile Mücadele Bildirgesidir. “Orman İlkeleri”, “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” işe “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” de diğer önemli sözleşmelerdir (Keleş vd., 2012). Bu konferansın çok önemli sonuçlarından bir diğeri de 1992’den 2000’li yıllara ve sonrasına kadar süren, çevre, ekonomi ve toplumsal alanlarda devletlerin, hükümetlerin ve ilgili kuruluşların gerçekleştirmeleri gerekli olan faaliyetleri tanımlayan "Gündem 21" adında bir eylem planının kabul edilmesidir. “Gündem 21 Eylem Planı”, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili sorunların çözülmesinde uzun vadeli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanmasıyla yerel düzeyde katılımcı ve çok sektörlü bir sürecin ifadesidir. Bu plan dört ana kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Algan ve Dündar, 2005):

- a. Sosyo-ekonomik kısım,
- b. Kaynakların yönetimi,
- c. Etkili örgütleşme,
- d. Uygulama alanları.

Gündem 21’in verilerine bakıldığında temel gereksinimlerin karşılanması, hayat kalitesinin yükseltilmesi, ekosistemin korunması ve yönetilmesi, sürdürülebilirlik için sağlam yapı taşlarının oluşturulması sadece küresel iş birliğiyle yapılabilir. Böylece çevre ve kalkınma sorunlarının birlikte ele alınabilir (Ropke, 2005). Gündem 21 amacı bir yandan mevcut sorunlara çözüm odaklılıkla yaklaşmaya çalışırken diğer taraftan yaşadığımız çevreyi içinde bulunduğumuz yüzyılın çevre tehlikelerine karşı korumaktır. Bu bakımdan Gündem 21’i çevre ve kalkınma iş birliğinde global iş birliği ve siyasi sorumlulukların en üst seviyedeki ifadesidir. Gündem 21 eylem planının başarılı olmasında öncelikli sorumlular devletler/hükümetler olmakla beraber bu sürece toplumun, devlet dışı ve diğer örgütlerin etkili bir şekilde katılımının sağlanması gerekmektedir (Türk ve Gök 2010).

Rio Konferansının 20. yıldönümünde ise 20 Haziran 2012’de Rio de Janeiro şehrinde Rio+20 BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı yapılmıştır. Üst düzey dünya liderlerinin, çevreci örgütlerin ve medya temsilcilerinin katılım sağladığı önemli bir zirve

olmuştur. 20 yıl önceki “Sürdürülebilir kalkınma” hedefini bugünün iklimsel mücadele, ekonomik krizleri önleme ve düşük emisyonlu kalkınma gibi ihtiyaçları “Yeşil büyüme” hedefi ile uluslararası düzeyde ortak bir kavram ile güncellemeyi hedeflemiştir (Özcüre, 2014: 52-53).

1.2.4.İstanbul Habitat 2 Konferansı

İstanbul’da 1996’da gerçekleştirilen “İnsan Yerleşimleri Dünya Konferansı-Habitat II” konferansının o zamana kadar yapılan birçok konferanslardan farklı olan yanı, uluslararasıdurumunun değişmesi, sivil toplum kuruluşlarının bu konferansta etkin olması ve katkı sağlamıdır. Bu konferansta, kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinin sürdürülebilirliği ve yeterli barınma ve konut problemleri küresel seviyede getirilmiştir. Ülkelerin bu sorunlarla baş edebilmesi için yönetsel, toplumsal ve ekonomik bir dizi çağdaş politikalara ve reformlara atıfta bulunarak “Herkes Yeterince Konut” ve “Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri” amaç edinilmiştir. Sözü edilen bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için kabul edilen Habitat felsefesinin bileşenleri olan “Kentine Sahip Çıkmak”, “Çözümde Ortaklık” ve “Aktif Katılım” gerekmektedir. Bu konferansta, devletlerin insan yerleşimlerinin yönetimine dair mevcut sorumluluklarını, kabul edilir ölçülerde devretmesi gerektiğinin farkına varılmıştır. Konferansın sonunda yayınlanan “İstanbul Deklarasyonu ve Habitat Gündemi” ilk 5 yıl için eylem planları oluşturulmuştur. Deklarasyonun 10. maddesinde sürdürülebilir gelişmenin yanında ihtiyatlılık ilkesinin de göz ardı edilmeyeceği sözü verilmektedir. Türkiye ev sahipliğini yapmış olduğu bu toplantının sonuçlarına taraf olmuş taraf olmuştur (Arlı, 2010).

1.2.5. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi

Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılında Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde yapılmıştır. Zirve’de iki temel çıktı ortaya koyulmuştur. Bunlar Johannesburg Bildirgesi ve Johannesburg Uygulama Planıdır. Bildirgede sürdürülebilir kalkınma prensibinin başarıya ulaşabilmesi için ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevre korumadan oluşan üç sütun arasındaki ilişkiyi güçlendirme ve geliştirme konusunda yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde herkesin ortak sorumluluğu bulunduğu ortaya koyulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın uzun dönemli bir perspektife ihtiyacı bulunduğu ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili karar-alma ve uygulama aşamaları için her düzeyden geniş tabanlı bir katılımın gerekli olduğu anlatılmaktadır. Bunun yanında Gündem 21’in, Milenyum Kalkınma Hedefleri ve Johannesburg ’un etkin bir şekilde uygulanabilmesi için

yine hükümetlerin iyi yönetim sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmektedir. Bildirge ile sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin belirlenerek, imzacı ülkelerde sürdürülebilir kalkınma konusunda yaşanan gelişmelerin izlenmesi amaçlanmıştır (UN: 2002).

Johannesburg Uygulama Planı ile devletin her düzeyindeki ilgili makamların sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hususları, ulusal ve yerel kalkınma planlamalarında, altyapı yatırımlarında, kamu ihaleleri gibi konularda dikkate almaları özendirilmektedir. Buna örnek olarak enerji verimliliği gibi enerji ile ilgili hususların, sosyo-ekonomik programlar ile bütünleştirilmesinin yanı sıra, yine örnek olarak ulaşım alanının karar-alma mekanizmalarında hava kirliliğinin azaltılması, toplu taşıma gibi konuların dikkate alınarak, bunlarla bütünleştirilmesi girişimleri gösterilmektedir (UN: 2002)

Plan aynı zamanda Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile ilgili olarak Sözleşmenin 15. Maddesine göre, biyoçeşitlilikte yaşanan kayıpların ancak yerel halkın biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımından fayda sağlaması ile geri döndürülebilir olabileceğine dikkat çekmektedir. Buna göre Sözleşmenin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, finansal ve teknik kaynakların sağlanmasının yanı sıra, Sözleşme açısından küresel, bölgesel, ulusal düzeylerde sektörler-arası plan, program ve politikalar ile bütünleşmenin öneminden bahsedilmektedir. AB'nin Johannesburg Zirvesinde doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik konularında yaşanan kayıplar nedeniyle, biyoçeşitliliğin korunmasına önem verilmesi konusunda azimli bir çalışma yürüttüğünü belirtmektedir (UN: 2002).

1.3.KÜRESEL KONFERANSLARIN ÇEVRE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Rio Konferansı (1992) ile gündeme taşınan “Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı”, çevre problemlerinin dünyayı son derece tehlikeli ölçüde tehdit etmesinin ardından çevre ve kalkınma ilişkileri benzerlik göstermektedir. 1990’lı yıllardan 2000 yılların başına kadar çevre sorunlarını önlemede sürdürülebilir kalkınma anlayışı çok az bir yol olsa da sorunları çözemediği ve hatta mevcut sorunların gün geçtikçe arttığı gözlemlenmiştir.

Özellikle kalkınmaya üç yönden yaklaşmıştır. İlk olarak: Bu kalkınma gayesi firmalar için olumlu bir adım olmakla birlikte Milli hasılda da artış sağlama yaklaşımıdır. İkinci yaklaşım ise: Çevresel modernite dediğimiz hem sosyo-ekonomik hem de çevreci değişimlerdir. Son yaklaşım ise, yapısal olarak ele alınmış toplumla birlikte iktisadi, siyasi ve çevreci boyutlu bir bütünleşme yaklaşımıdır. Katılımcı süreçleri içeren toplumsal, ekonomik ve çevresel reformlar ile ilgili “Ekolojik Modernleşme”. Sonuncusuysa: Sektörel reformların dışında yapısal değişim daha bütünleşmiş ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel, ekolojik boyutları gerektirmektedir(Göll ve Lafond, 2002).

Sürdürülebilir kalkınma hem gelişmiş hem de gelişmekte olan devletler için benimsenmiş bir süreç olmasının haricinde, uluslararası düzeyde de ülkelerin bütüncül bir düşüncede benimsemesi gereken bir süreçtir. Sürdürülebilir kalkınma, orta düzey ekonomiye sahip devletler için sosyo-ekonomik ilerlemeleriuygulayıp çevre ve doğal kaynakların korumasına vurgu yapmak iken; gelişmiş devletler için bu durum refahı, kaliteli hayatı geliştirerek çevreci değerleri benimseme ve sahip çıkmak olarak ifade edilmektedir (Mengi ve Algan, 2003: 4-5).

Stockholm, Rio ve Johannesburg’ un ortak noktası sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan çalışmalardır. Genel olarak daha etkili sonuçlar çıkartılan ve global çevrecilik kavramının geliştirilmeye çalışıldığı konferans olan Johannesburg’ da ise çevre tahribinin yakın bir gelecekte artarak görülebileceğitarafından ifade edilmiştir. Bilhassa bu konferanstasürdürülebilirlik sadece siyasi olarak ele alınmayacağı vurgulanmıştır. Bu sürdürülebilirlik, sonraki konferanslarda evirilerek gelişmiş seviye ile çevre gündemi oluşturacaktır. Örneklendirme yaparsak; tüketimde, alışverişte ve medya sektöründe sürdürülebilir ile ilgili kalkınma eğitimler gündem yapılırsa çevresel sürdürülebilirlikte ve sosyal yapıdaki değerler gelişim gösterir (Duavergne 2005: 380).

Uluslararası konferanslarda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili alınan kararları bilhassa gelişmiş devletlerce uygulamaya konulmadığı söylenmektedir. Ayrıca bu durum gelişmiş devletlerin gelişme sürecindeki devletler için uydurdukları bir durum olarak ifade edilmektedir. Aralarındaki sosyo-kültürel, politik, toplumsal ve ekolojik farklılıklar sebebiyle çevre ile ilgili çözüm süreçleri de farklılık göstermektedir. Aşikâr bir şekilde konferanslar ile birçok çözüm üretilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Ancak çevre zirvelerinde alınmış kararların bilhassa gelişmekte olan devletlerce yerine getirildiği pek de söylenememektedir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışına çevre etiği açısından yapılan bir başka eleştiri de kavramın insanın merkezde olduğu bir yaklaşıma dayandığı; böyle bir yaklaşım ile çevreyi korumanın imkânsız olacağı yönündedir. Çevrenin merkezde olduğu yaklaşımı benimseyenlere göre, insan çevre ilişkisinde çevre, yalnızca insanların refahına hizmet ettiği müddetçe ve sadece hizmet edebilmesi için korunacaktır (Mengi ve Algan, 2003).

Çevresel kalkınma ile ilgili yapılması gerekenler devletlere göre ne kadar uygulama alanı bulduğunu başarılı bir şekilde uygulamaya konulduğunun saptanması mümkün değildir. Bu durumda devletleri çevresel uygulamaları içinde buldukları iktisadi, sosyal ve siyasi durumlarına göre dikkate alınmalıdır. Böylece küresel bir çevre probleminin çözüm sürecinde sadece uluslararası konferanslarda alınan kararların mutlak her devlet için aynı kıstaslarda uygulamaya konulmasını beklememek gerekir. Ülke bazında ve gelişmişlik düzeyini göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak daha sağlıklı bir sürdürülebilir kalkınma sürecini ifade edecektir.

Karmaşık bir ilişki içerisinde olan çevre ve kalkınma sürecinin neden olduğu sonuçlar çevrenin lehine değildir. Kalkınma sürecinde çevre tahrip edilmeden sürdürülebilirlik ilkesine dayanarak gerçekçi incelemeler yapılması önem arz etmektedir. Böylece çevreye verilen zararlar önemli dereceli hale gelmeden bu zararların ve tahribin önüne geçilmiş olacaktır. Kalkınma süreçlerinin insanoğlunun gelecekteki hayati gereksinimlerini tehdit etmeden uygulanması çevrenin korunma ve gelişim aşamaları açısından önemlidir. Devam ettirilebilir kalkınma çelişkili bir düzeyde ele alınmıştır. Bir taraftan insani temel ihtiyaçlar doğal çevrede limitli bir seviyede diğer taraftan kendisini bulunduğu ortamda hapsedmiş insanoğlu için maddesel ilerlemesinin gizli ile alakalanmaktadır. Bu kalkınma kavramsal olarak ifade edilirken birçok anlamda da

kullanılabilmektedir. Hem finans sektörü hem de idari yapılar ya da sivil toplum kuruluşları bu konsepti kullanmaktadır. Bu kavramın neden olduğu kavram karmaşası ise sürdürülebilirlik sisteminin neden olduğu yanlışları, sorunun tabanına bakmadan halletmeye çalışmasıdır (Aydın, 1996).

Çevrenin soyut tabanına inilirken batı türü çağdaşlaşmanın sosyal ve ailevi bağların, çevre bilimin gayesinin, ülkelerin demokratik potansiyelinin, çağdaş düşüncelerinin ve küresel etik kavramının düşünülmesi ve sorguya çekilmesine ihtiyaç vardır. Uluslararası şirketler ve ülkelerin çekişmeli sisteminin mevcudiyeti pazar çekişmesini teşkilatlandırmaktadır. Bu durum, sürdürülebilirlik ve doğal etrafın kollanması gayesinin kifayetsizliğine neden olmaktadır (Low, 1999)

Çevreyi ve sürdürülebilirlik ilişkisini irdelerken tek bir bakış açısından ele alınmaması gerekmektedir. Birden fazla farklı durumlar söz konusu olduğu için ülkelerin sosyokültürel demagojik haritası ile iktisadi ve idari yapıları önem arz etmektedir. Hal böyle iken tek bir pencereden tüm ülkelere çevre sorumluluğu yüklenmesi akliselim bir hareket olmamaktadır. Uluslararası konferanslara taraf olan ülkeler eşit şartlar altında çevreyle mücadelelerini sürdürememektedir. Nesnel bir boyutta değerlendirme yapmak daha çözümcü bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası şirketlerin çevreye verdiği zararlar konusunda konferanslarda ele alınan konularda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Stockholm'den Johannesburg'a giden süre zarfında uluslararası işletmelerin doğal çevreyi koruyup kollama açısından bazı mesuliyet durumundan dünya çapında çevre koruması mesuliyeti durumuna bir evirilme süreci yaşanmıştır. Hem Rio hem de Stockholm'de küresel şirketler için mesuliyet kavramı öne çıkartılan temel kavramlardan olmuştur. Şeffaflık kavramı ise Johannesburg' da ortaya çıkan temel kavram olmuştur. (Morgera, 2004: 214)

Rio ve Stockholm gibi dev çevre konferanslarından bir çıkarım yapmak gerekirse çevre korumacı bir yaklaşım benimsemek, eşitlikçi bir anlayışta olmak, endüstrilerdeki zararlı kimyasalları barındıran tüm risklileri minimize etmek gerekmektedir. Çevre kirliliğini en aza indirmek için faydalı bir yöntem benimsenirse konferansların etkileri başarılı olabilir. Her ne kadar günümüzün çevreci yaklaşımları takibi yapılan uygulama alanlarının geliştirilmesine destek vermek olsa da etik normlar boyutunda değerlendirilme yapılması asıl önemli olandır. Gelişmiş bir ülkenin çevre

duyarlılığı benimseme durumu ile önceliği su, aş ve iş gibi çok daha temel ve kritik olan ülkeler için bu durum aynı değildir. Yani bu iki ülkeden eşit şartlarda çevre sorunlarının takibini yapıp bir an önce uygulamaları yaratma gibi bir beklentinin olmaması gerekmektedir. Çevrenin korunması ve öneminin eğitimlerle sıkça vurgulamak çevreci etik değer bilincini arttırmak önem arz etmektedir. Bu eğitim sistemi ülke bazlı yerel eğitim sistemi içinde olmaktan ziyade uluslararası konferansların içerikleri ile bütünleşmiş bir eğitim sistemi olması gerekmektedir. Sürdürülebilir bir çevre için uluslararası düzeyde belirlenmiş eğitim müfredatlarının uygulama alanlarının genişletilmesi ortak bir çevre anlayışının hızla benimsenmesini de sağlayacaktır. Böylece küresel konferanslarda ele alınan tüm çevre sorunları ve çevreci kalkınma yaklaşımları insanlığın geleceği için eğitimlerle küresel boyutta bilinç kazanacaktır. Böylelikle sorunların tespiti, çevre yıkımının neden ve sonuç ilişkileri ve de birçok konuda çözümcü yaklaşımlar içinde olarak sürdürülebilir bir çevrede daha yaşanabilir bir hayat sunulmasında çevre konferansları etkin ve elzem bir yer teşkil edecektir.

2 TÜRKİYE’NİN ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARI

Bu bölümde Türkiye’de yaygın çevre sorunları ve bu sorunlara ait veriler ele alınıp tespitler yapılmıştır. Bölümün ikinci başlığında ise başlıca çevre koruma politikalarından bahsedilmiştir.

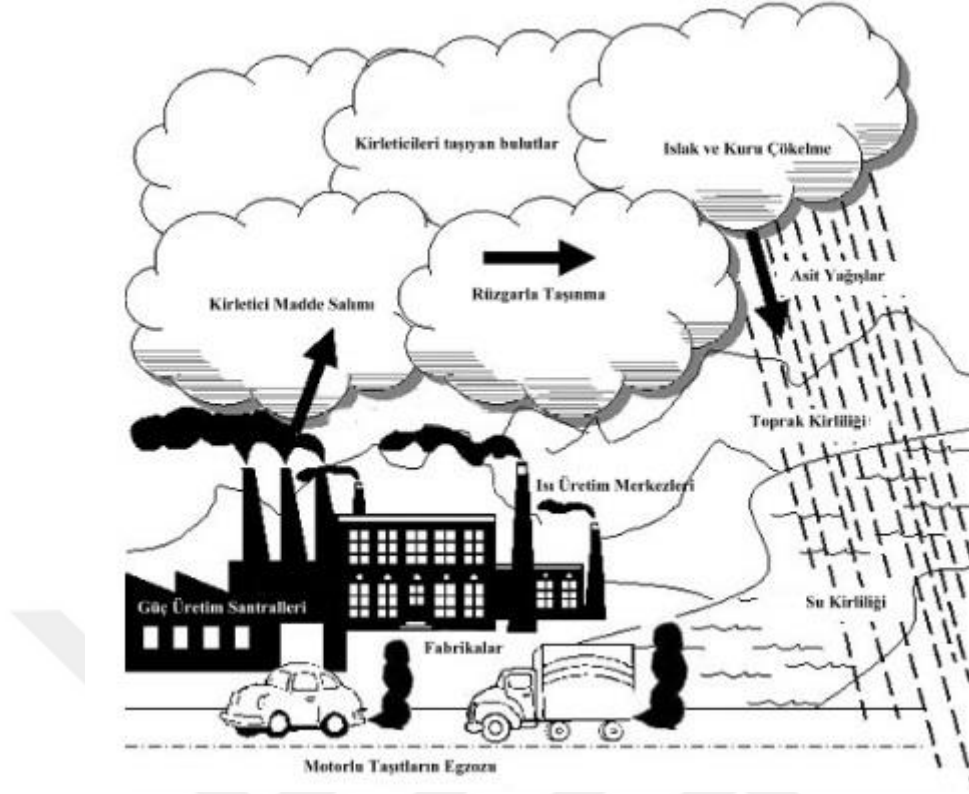
2.1.TÜRKİYE’NİN ÇEVRE SORUNLARI

Türkiye’nin çevre sorunlarını, küresel düzeyde olduğu gibi genel olarak ifade etmek gerekirse öncelikle hava ve sudur. Ardından toprak, gürültü kirliliği ve flora-faunayok olması başlıkları altında ele alınacaktır. Aşağıda Türkiye’deki bu söz konusu kirlilik durumlarına yer verilmiştir.

2.1.1.Hava Kirliliği

Hava kirliliği genel olarak atmosferde meydana gelen ve birçok çeşitte olan yabancı maddelerin insanoğlunu, çevreyi ve de ekolojik dengeyi olumsuz yönde etkileyerek temiz havanın bozulması şeklinde açıklayabiliriz.

Bu atmosferi kirletici kimyasalları beş grup halinde ayırabiliriz. Bunlar karbon oksitler (COx), kükürt oksitler (SOx), azot oksitler (NOx), hidrokarbonlar ve parçacıklardır. Kurşun,minimum bu gazlar kadar tehlikeli olup kurşunlu yakıtların tüketilmesi ile ortaya çıkmaktadır.Hava kirliliğinde, kirlilik bölgesel düzeyde kalmamaktadır. Yüksek bacalar, bu gazları sülfat ve azot parçacıklarına dönüştürerek rüzgârın da etkisiyle atmosferin yüksek katmanlarına vermektedir. Bu birikim genellikle kaynağın civarında gerçekleşmekle beraber, çeşitli hava koşulları ile 1000 km uzağa kadar taşınabilmektedir. Bu olaya ise “sınır ötesi çevre kirliliği” adı verilmektedir (MEB, 2011).

Şekil 1: Çevre Kirliliği Oluşumu

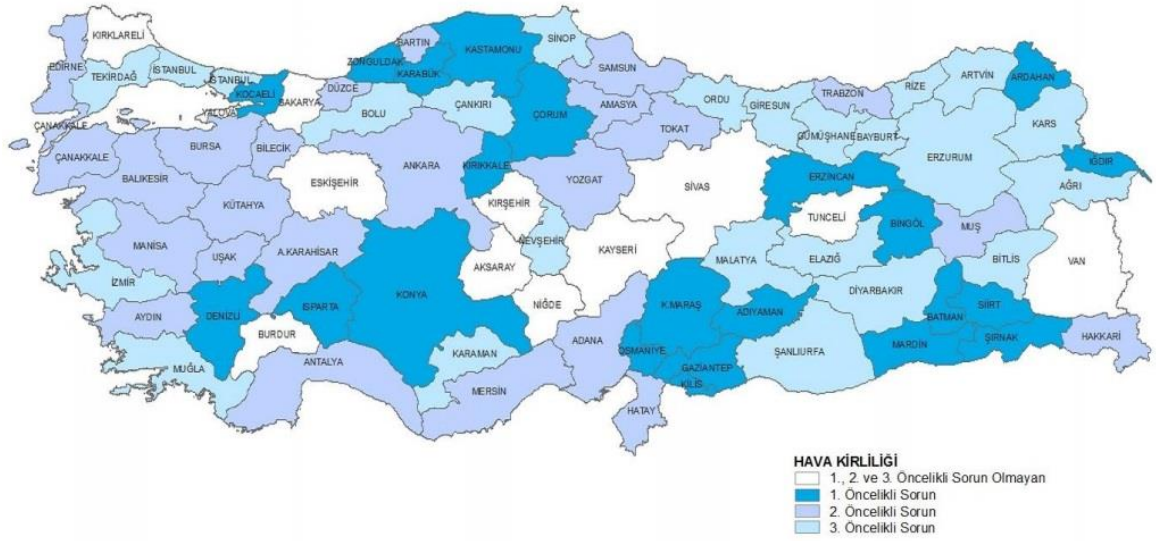
Kaynak: Kırımhan, 2006.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere motorlu taşıtların egzozlarının, fabrika bacalarının, ısı üretim merkezlerinin, güç üretim merkezlerinin, sebep olduğu hava kirlenicilerinin rüzgârın etkisiyle bulutlarla taşınması ve çökelmeyle beraber asit yağmuru olarak yeryüzüne tekrar inmesiyle, toprak kirliliğine ve su kirliliğine sebep olarak çevre kirliliğine neden olmaktadır. Hava kirlenicileri olarak sayabileceğimiz bileşiklerden birkaçı şunlardır: Hidrojen sülfür (H₂S), Karbon monoksit (CO), Azot monoksit (NO), Karbondioksit (CO₂), Azot (N),Partiküller,Kükürt trioksit (SO₃), Ozon trioksit (O₃), Sülfürik asit (H₂SO₄), Aldehit ve ketonlar, peroksit nitratlardır (Kırımhan, 2006).

ÇŞB Ulusal Hava Kalitesi Çalıştay raporu hava kalitesi izleme ve ölçümü ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerle yer verilmiştir (ÇŞB Raporu, 2017: 7):

“Hava kalitesini izleme gerekliliği 1982 sayılı Anayasanın 56. Maddesinde yer alan “Herkes sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” Hükmü ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 3. ve 8. Maddesinde yer alan her türlü atığın alıcı ortama ilgili mevzuatlarda tanımlanan esasların dışında dolaylı ve doğrudan atılması yasak hükmümlülüğüne istinaden başlamıştır... Hava kalitesinin izlenmesi için ise hava kalitesi ölçüm istasyonları kurularak izleme ağı ülke geneline yayılmıştır. Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı (UHKİA) oluşturulmuş olup www.havaizleme.gov.tr web adresinden yayıma başlamıştır.”

Şekil 2: Türkiye’de Hava Kirliliği Sorunu Öncelik Haritası

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Raporu, 2017, s.14.

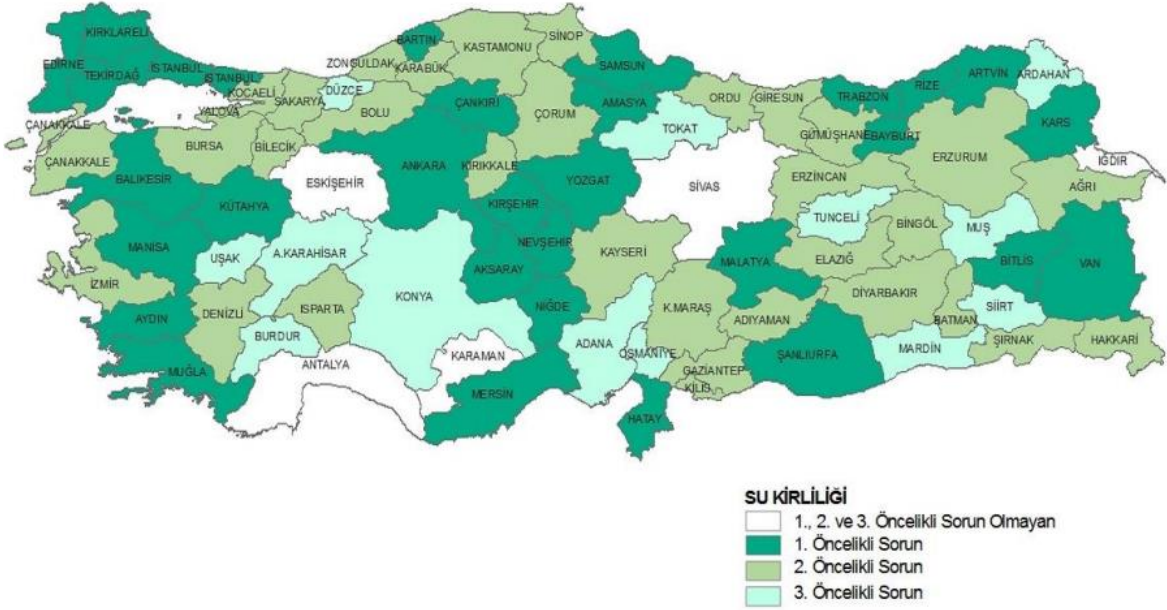
Ülkemizdeki hava kirliliği sorununun öncelik haritası incelendiğinde aralarında Sakarya, Eskişehir, Sivas, Aksaray, Kırşehir, Diyarbakır, Van illerinin de bulunduğu illerde hava kirliliği başlıca sorun olmayan şehirler olduğu gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile bu illerdeki hava kirliliği en az seviyededir. Hava kirliliği sıralamasında en bariz sorunlu iller ise başta Kocaeli, Bursa, Çanakkale, Denizli, Konya, Karabük, Zonguldak olmak üzere Kastamonu, Gaziantep, Erzurum, Siirt, Şırnak, Mardin gibi kentler olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca Aydın, İstanbul, Ankara, Antalya, Mersin, Samsun, Yozgat, Trabzon gibi kentlerde ise hava kirliliği durumu ikincil öncelikli sorunlu kentler olarak görülmektedir. Hava kirliliğinin üçüncül öncelikli sorunlu olarak görülen kentler ise Muğla, Şanlıurfa, Kayseri, Bitlis, Bolu, Çankırı, İzmir, Malatya, Sinop ve Artvin gibi kentlerimizdir.(ÇŞB Raporu, 2017:14)

2.1.2.Su Kirliliği

Canlılar için en temel ihtiyaçlardan biri olan su, tadı ve rengi olmayan hayati bir ihtiyaçtır. Canlı varlıkların besin olarak ihtiyaç duydukları su, aynı zamanda endüstride, tarımda ve temizlik gibi birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Ayrıca Dünya’nın dörtte üçünün sularla kaplı olduğu bilinmektedir. Bu suyun yaklaşık dörtte üçlük kısmı sulamada, geri kalanı ise endüstride ve farklı amaçlar doğrultusunda tüketilmektedir.Su, dünyanın hidrosfer katmanını oluşturan deniz, ırmak, okyanus, göl ve akarsulardan meydana gelmektedir. Okyanuslardaki ve denizlerdeki su, toplam su miktarının yaklaşık olarak

%94'üne eşittir. Diğer kalan %6'lık kısmının %4'ü yer altı sularına, %1,4'ü de buzullardan oluşmaktadır. Canlıların ihtiyaçlarını karşılayacak tatlı sular sadece %0.36'dır. Bu %0.36'lık tatlı su kısmı da insanlar ya da endüstriler tarafından çeşitli şekillerde kirletilmeye maruz kalmaktadır. Su kirliliği çevresel dengenin bozulmasına yol açan etkenlerden biridir. Su kirliliğini diğer kirlilik türlerinden ayrılması, sadece atık maddelerin doğal ortama karışması değildir. Örnek olarak, bir göle akıtılan sıcak atık su, o göldeki ısıya duyarlı bazı canlı çeşitlerini ve organizmalarını yok etmektedir. Gölde yaşamlarını sürdüren ve bu canlılarla beslenen diğer canlılar besin bulamamakta ve bu ekolojik zincir bu döngüde devam etmektedir (İraz, 2018: 7).

Su birçok etken tarafından kirletilmektedir. Suyu kirleten etmenlerde ilk sırada kanalizasyon suları ve endüstriyel atık sularını gelmektedir. Kimyevi atıklara ek olarak, ev ve endüstri atıkları da başlıca çevre kirleticilerdir. Tarım, su kirliliğine neden olan başlıca faktörler arasında sayılabilir. Tarımsal uygulamalar esnasında kullanılan bitki ve haşere ilaçlarının suya karışması, mikro organizmaları ve insanları olumsuz yönde etkilemektedir. Tarımda kullanılan gübrelerin de suları besin bakımından zengin hale getirip organizmaların sayıca artmasını sağlayarak diğer canlıların yaşamlarını yok etmesine sebep olmaktadır. Erozyonda su kirliliğine sebep olan etkenlerden biri sayılmaktadır. Su kirliliğine sebep olan diğer faktörler arasında bitkilerin çürümeleleri, hayvansal atıklar, ulaşım kaynaklı kirlenmeler, kum çıkarılarak diplerdeki canlı yaşamının bozulması, askeri alanlardaki çalışmalar ya da denemeler, bilinçsiz avlanmalar da eklenebilir. Bu temel kirleticiler başta deniz bitkileri ve algler olmak üzere çeşitli deniz canlılarının neslinin tüketilmesine de neden olmaktadır. Bundan ötürüdür ki deniz kirliliğini oluşturan en önemli etken yerleşim yerlerinin deniz kenarlarında bulunmasıdır. Bunların yanında petrol arama alanlarında oluşan patlamalar, tanker gemilerinin sızdırdığı kimyasallar su kirliliğine sebep olan diğer faktörler olarak gösterilebilir (İraz, 2018: 7).

Şekil 3: Türkiye’de Su Kirliliği Sorunu Öncelik Haritası

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018, s.29.

Türkiye’de sadece Eskişehir, Antalya, Karaman, Sivas ve Iğdır illerinde su kirliliği sorunu birincil, ikincil ve üçüncül öncelikli sorun olarak görülmemektedir. Başka bir deyişle bu illerdeki su kalitesi diğer illerden çok daha ileri seviyededir. Su kirliliğini birincil öncelikli sorun olarak görülen iller ise başta İstanbul, Ankara, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Aydın, Muğla, Mersin, Çankırı, Van, Şanlıurfa, Niğde, Samsun, Artvin ve Kars kentleridir. Su kirliliğinin ikincil seviyede öncelikli sorun olarak görülen iller ise Karabük, Kastamonu, Çanakkale, İzmir, Diyarbakır, Denizli, Kayseri, Adıyaman, Elâzığ, Sinop, Erzurum, Ağrı kentleridir. Üçüncül öncelikli sorun olarak görüldüğü kentler ise Konya, Burdur, Adana, Muş, Mardin, Siirt, Tokat, Tunceli kentleridir. Haritadan da gözlemlenebileceği üzere Türkiye’de ciddi bir su kirliliği sorunu söz konusudur (ÇŞB, 2018).

2.1.3. Toprak Kirliliği

Yirminci asrın en başından itibaren klasik tarım yönteminden modern tarıma geçmemiz, teknolojinin de gelişmesi neticesinde sanayinin hızla artması ile dünyada çok hızlı artan nüfus yoğunluğu çevreyi etkilemiş bu etkilerle doğal kaynaklarımız zarar görmüş ve tahrip edilmiştir. Ekosistemlerimiz bozulmuş, çevremiz kirletilmiş ve tüm bu sonuçlar toprak kirliliğinin oluşmasına neden olmuştur. Geçmiş yüzyıllarda harcanan güç ve enerji kaynaklarımızın yetersiz olmasının yanında nüfus ve sanayinin henüz

gelişmemesi toprak ve diğer çevre unsurlarını çok fazla kirletmemiştir. Bahsedilen gelişmeler yaşandıktan sonra çevre kirliliğine neden olan etmenler arttığından toprak kirliliği hızla artmaya başlamıştır (Türkoğlu, 2006:134).

Şekil 4: Toprak Kirliliğine Neden Olan Birinci Öncelikli Kaynaklar Haritası

Kaynak: (URL-5, 2019)

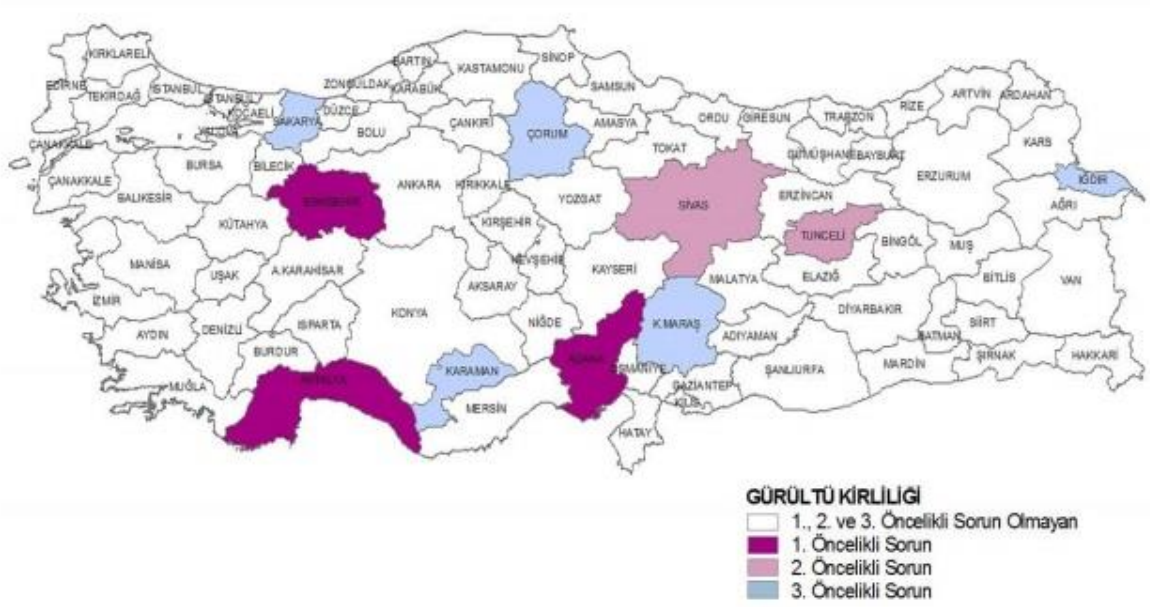
Toprakta meydana gelen kirlenmeyi basit bir olaymış gibi algılamamak gerekir. Çünkü toprak kirliliği meydana geldiği zaman tüm canlıların hayatının tehlikeye atılmasına neden olmakta ve besin zincirinin son basamağı olan insanların hayatlarını tehlike altına almaktadır. Beraberinde getirdiği sağlık sorunları da insan hayatını ciddi olarak etkilemektedir. Sağlıklı bir yaşam sürdürmenin yanı sıra gelecek kuşaklar için de sağlıklı bir hayat ortamı sunmak insanoğlunun asli görevlerindedir. Yaşadığımız çağda son derece önemli bir konu olarak ele alınmalı ve toplum bu konuda bilinçlendirilmelidir. Toprak kirliliği ile ilgili dünya gündemi yakından takip edilip bilimsel uygulamalar yapılmalı ve hukuksal düzenlemelere gidilmelidir. Ayrıca toprak kirliliği oluşması halinde çevrenin diğer unsurları olan su ve havanın bu kirliliğe zemin hazırladığı unutmamalıdır. Toprak kirliliği kadar önemli olan su ve hava kirliliğinin oluşmasını engellemek için tedbirlerin alınmasının ne kadar gerekli olduğunun altının çizilmesi önem arz etmektedir (Ercan ve Şahin, 2015).

2.1.4.Gürültü Kirliliği

Gürültü, çevre ile ilgili çalışmalarda önerileri salt bir parametre olarak değerlendiren topluma ve ortama verdiği olumsuz etkileri dikkat edilen, istenmeyen, rahatsızlık veren kirlilik şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca bu kirlilik birçok cinsten meydana gelebilir ve hiç de hafife alınmaması gerekenson derece önemli çevresel sorunlara neden olabilmektedir.İnsan sağlığına olumsuz etki eden bu kirlilik türü hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan sorun teşkil eden bir sorun olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte çalışma hayatındaki verimlilik kaybına neden olan gürültü kirliliği aynı zamanda günlük huzuru da olumsuz etkilemektedir. Bu durum gürültü kirliliğinin hiç de hafife alınmaması gerektiğini ve çevre sorunlarının problem çözme aşamasında mutlaka öncelikli olarak değerlendirilmesini insanoğlunun dikkatine sunmaktadır (Özguven, 2008).

Gürültü kirliliğinin sınırları sosyokültürel yapı tarafından çizilmesi gerekmektedir. Buradaki sorun sağlık başta olmak üzere sürdürülebilir kalkınmayı en şekilde yürütmek olacaktır. Bu kirliliğin belirlenmesi için belli bir çerçeve çizilmelidir ki ona göre çevre hangi durumlarda gürültüyle karşılaşabilir ve belirlenen bu çerçeve dâhilinde bir kirlilik olup olmadığı incelenmelidir. Yapılan değerlendirme çalışmalarının bir düzende kontrollerinin sağlanması gerekmektedir. Gürültü kirliliğine neden olan kaynakların insanoğlunun sağlığına birçok yönden olumsuz yönde etkilemektedir. En başta işitme kayıpları, uyku ile ilgili sorunlar, yorgun bir ruh hali, çalışma verimliliğinin azalması ve dikkat bozuklukları gibi durumlara yol açtığı söylenebilir. İnsan doğasının ve sosyal yaşantısının etkilendiği bu kirlilikler küresel konferanslarda da ele alınan önemli bir durum olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kirlilik çeşiti sadece insan sağlığına değil bazı hayvan türlerinin korkmasına, göç yollarını ve doğal yaşam alanlarını değiştirmesine kadar varan bir boyuta varmaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 2003)

Endüstriyelleşme süreci ile birlikte hızla yükselen gürültü kirliliği oranları ülkelerin sanayi durumu ve sosyokültürel durumları ile teknolojik gelişme seviyelerine göre değişiklik arz etmektedir. Türkiye’de genel olarak belirlenmiş gürültü araçlarının başında kentleşme sürecinde inşaat sektörü makine ve araçları gelmektedir. Bunlara ek olarak motorlu taşıtlar ve ev ya da iş yerlerinde kullanılan aletler olarak gösterilmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005).

Şekil 5: Türkiye’de Gürültü Kirliliği Sorunu Öncelik Haritası

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018, s.38.

Şekil 5’deki haritadan da anlaşılacağı gibi ülkemizde gürültü kirliliği önemli bir sorun gibi görünmemektedir. Antalya, Eskişehir ve Adana’nın dışında gürültü kirliliğini 1. Öncelikli sorun olarak gören bir ilimiz bulunmamaktadır. Gürültü kirliliğini 2. Öncelikli sorun olarak gören iller ise Sivas ve Tunceli’dir. 3. Öncelikli sorun olarak gören iller ise Sakarya, Çorum, Karaman, Kahramanmaraş ve Iğdır illeridir (ÇŞB, 2018: 38-39).

Bir örnek yönetmeliğe bakmak gerekirse “Binaların Gürültüye Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik” 2017 yılında 30082 sayılı Resmî Gazete’ de yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik kapsamında madde 1’e göre (URL-6, 2017):

“Bu Yönetmeliğin amacı; her türlü yapı, bina, tesis ve işletmenin işletimi ve kullanımı safhalarında insanların maruz kalacağı, binaların dışından ve içinden kaynaklanan gürültülerin, kişilerin huzur ve sükununa, beden ve ruh sağlığına olumsuz etkilerinin en aza indirecek iyi işletme ve algılama koşullarının sağlanması için, tasarım, yapım, kullanım, bakım ve işletim bakımından uyulacak kuralların belirlenmesidir.”

2.1.5. Flora-Fauna Çeşitliliğinde Değişim

Sözlükteki manası bitki anlamına gelen flora, bitki biliminde belli bir bölgede ya da alanda yaşayan o yöreye özgü bitki topluluğu demektir. Fauna ise belirli bir çevrede ya da bölgede yaşayan hayvan komününe denilmektedir (Kurnaz ve Babür, 2018: 410-419). Artan dünya popülasyonu, küresel ısınma sorunsalı, çevrenin zarar görme sürecinin

hızlanması, kirlilikler gibi durumlar insanoğlunun sürdürülebilir bir dünya yaşantısı için çevreye karşı daha da bilinçlenmesine neden olmuştur. Bu nedendir ki flora ve fauna ile ilgili gerek orman bilinçlendirmesinin gelişmesi gerekse de hayvanların koruma alanları konusunda çalışmaların artırılması gibi önlemler gün geçtikçe artış göstermiştir.

Ormanlar hem flora hem de fauna için çok önemli bir yer edinmiştir. Bundan dolayı ormanların fonksiyonları içerisinde, toprağın aşınma durumundan koruması, suyun ve kaynaklarının devamlı muhafaza edilmesi, sıcaklık oranlarının belli bir düzeyde seyir etmesini sağlamak gibi görevleri vardır. Ülkemizin dörtte biri ormanlarla kaplıdır. Ancak ormanlarımızı korumada bazı sorunlar yaşamaktayız. Günden güne artan orman yangınları, tarımsal faaliyetler için ormanların tahrip edilmesi, otlak mera alanı olarak kullanılması sebeplerinden ötürü ormanlarımız tükenmektedir (Keleş vd, 2005: 139).

Ülkemizin orman kaynaklarının karşı karşıya olduğu en büyük sorunlarından biri orman arazileriyle özel arazilerin arasında net bir şekilde belirlenmiş, gerçek ve fiziki sınırların bulunmamasıdır. Ormanlar umumi alanlar olduğundan dolayı yönetimine dair politik durumlarda umumi yararının gözetilmesi nedeniyle kamu işletmesi düzeni ile icra edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasamızda ormanların ve ormancılığın korunmasına dair birçok kanun ve yönetmelik mevcuttur (Türkiye Çevre Vakfı, 2003: 283-284).

Belirli bir coğrafyaya ait olan nadir ya da çok nadir bulunabilen çeşitlere endemik tür denmektedir. Kelimenin Türkçe manası yerli manasına gelmektedir. Ayrıca ülkemiz endemik bitkiler açısından oldukça zengin bir ülkedir. Ancak ülkemizdeki endemiklerin; otlamada aşırılık, toprağı ıslah etme çabaları, bilinçli olmayan toprak bakımı, orman yangınları ve endüstriyel faktörleri gibi birçok etmeden dolayı doğal yaşam bölgeleri tükenmektedir. Hatta turizm çalışmaları çerçevesinde bu alanlar yok edilmekte doğal yaşam alanları zarar görmektedir (Kurnaz, 2018).

Türkiye'nin coğrafik konumu, iklimsel şartlarıyla etki alanı geniş bir faunabarındırmaktadır. Fakat ülkemizinfaunası, çevrenin bozulmasından kaynaklı problemler, ormanların zarar görmesi, erozyon, tarımda kullanılan kimyasallar ve kanuna uygun olmayan avlanmalar gibi sebeplerden ötürü ciddi tahribatla karşı karşıya kalmaktadır. Flora fauna kaçakçılığı da sürdürülebilir ekolojiyi tahrip eden bir başka önemli neden olmaktadır. Faunanın ve endemik hayvanların korunması konusunda sorumluluk

hem yerel yönetimlere hem idareye hem de sivil toplum örgütlerine düşmektedir. Kanun ve yönetmeliklerle desteklenen flora fauna çeşitliliğindeki değişim, ülkemiz için önemli bir sorumluluk alanıdır. Bu alana sahip çıkıp gelişimini destek vermek tek bir koldan değil birden fazla koldan yürütüp sağlamakla mümkündür (Keleş ve Hamamcı, 2005:146).

2.2.TÜRKİYE’NİN ÇEVRE KORUMA POLİTİKALARI

Doğa koruma kavramı bir taraftan sahip olduğu ekosistem nedeniyle bir alanın, bir yandan da bu alanın içinde yaşayan türlerin korunması anlamına gelmektedir. BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 2. Maddesi iki değişik çevre muhafaza yöntemini ortaya koymaktadır. Buna göre ex-situ muhafaza olarak adlandırılan koruma türünde çeşitli biyolojik türlerin öz doğal hayataları haricinde muhafaza edilmesidir. Diğer muhafaza türü ise in-situ olarak isimlendirilen eko-sistemlerin vecanlı çeşitlerinin nüfusunun kendi öz yaşam alanlarında korunup kollanmasıdır. In-situ muhafaza, biyolojik çeşitliliğin korunmasında daha çok kullanılan ve aynı zamanda daha etkin olan bir koruma şeklidir. Bu kapsamda milli parklar, tabiatı koruma alanları gibi korunan alanlar yoluyla koruma faaliyeti yapılmaktadır. Yine Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 2. Maddesindeki muhafaza alanı “kendine özgü muhafaza hedeflerinin yerine getirmek için düzenlenen ve idare edilen coğrafi bölge” olarak ifade edilmektedir (Önder, 2015:5-6). Yani bir başka deyiş ile koruma altına alınmış coğrafya; hem doğal çevredeki kaynakların muhafaza edilmesi gereken hem de sürdürülebilirliğin kara, deniz ve hava için belirlenmiş yönetmeliklere uygun olması gereken alandır. Bu coğrafi alanların muhafaza edilmesi açısından Türkiye’de, milli parklar kavramı 1956 yılındaki altı bin sekiz yüz otuz bir sayılı Orman Yasası ile ortaya çıkmıştır. 1958 yılında ilgili yasanın yirmi beşinci maddesi uyarınca “Yozgat Çamlığı Milli Parkı”, kabul edilen ilk milli park olmuştur (Şen ve Buğday, 2015).

Ülkemizde doğanın korunması ve daha yaşanabilir bir çevre için çalışan ve sorumluluğu olan çeşitli kurumlar vardır. Bu kurumların en başında bir bakanlık bulunmaktadır. Bu bakanlık Orman ve Su İşleri’dir. Ülkemizdeki çevre muhafaza alanlarının ve çevre sorumluluk alanlarının fazlalığı düşünüldüğünde en fazla görev alanı bu bakanlığa aittir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2016). Ayrıca bu bakanlığa bağlı çalışmalar yürüten kurumlar mevcuttur. İlgili ilk kurum ise Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüdür. İlgili yasabakımından belirlenen koruma alanlarının yönetiminden, yabani hayvan hayatın kollanmasından ve avlanma ile ilgili düzenlemelerden sorumludur. İlgili bakanlığa karşı sorumlu olan diğer kurum ise Orman Genel Müdürlüğüdür. Ormanlar ile ilgili çeşitli sorumlulukları olan bu kurum, orman korunması, düzenlenmesi ve idaresinden sorumludur. Bir diğer önemli kurum ise Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüdür. Özellikle su ile ilgili çevrenin ihtiyacı olan tüm mevzularda

ilgili olup çevre konusuna muhatap önemli bir birim olarak, ilgili bakanlıkça belirlenen çalışmalar yürütmektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da doğa koruma alanında bir diğer önemli kurumdur. Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü bu bakanlığa ait çalışmalar yürüten bir kurumdur. Doğal sit alanlarını, tabiat varlıklarını koruma çalışmalarını yönetmek ve koordinasyonun sağlamak üzere kurulmuştur. Bunlara ek olarak Bakanlığın yürüttüğü imar faaliyetleri nedeniyle, korunan alanlar ile ilgili olarak bir başka açıdan da önemli rolü vardır.

Türkiye’de biyolojik çeşitlilik konusunda rol sahibi olan bir diğer kurum ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’dır. Bakanlık tarım faaliyetleri ile ilgili olarak su ürünlerinin yönetiminden sorumludur. Aynı zamanda tarım alanlarının doğrudan korunan alanları etkilemesinden dolayı bu konuda önemli pay sahibidir.

Önceleri doğal sit alanlarının yönetimi ve sorumluluğu Kültür ve Turizm Bakanlığına aitti. Doğal sitlerin sorumluluğunun yönetiminin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na verilmesinin ardından tabiat koruma alanındaki önemli bir rolünü kaybetmiştir. Ancak kültürel sit alanlarının, bazı durumlarda doğal sitler ile kesişen koruma statüsü bulunmasından dolayı, yine de bu konuda etkinliğini ve görevini sürdürmektedir. Bunun yanında korunan alanlarda gerçekleştirilen ‘sürdürülebilir kullanım’ kapsamında yürütülen turizm faaliyetleri nedeniyle, bu konuda dikkate değer, önemli bir konumda bulunmaktadır (URL-7, 2019).

Doğa koruma alanında sorumlulukları olan ancak sorumluluk alanları diğer kurumlara göre daha az olan kurumlardan biri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’dır. Diğer bir kurum ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’nın kalkınma ile ilgili planlarının hazırlanması ve dolayısıyla doğa koruma ile ilgili mali süreç mekanizmasını oluşturma rolünü üstlenen Kalkınma Bakanlığı sayılabilir (Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, 2008:37-38).

2.2.1. Türkiye’de Doğa Koruma Alanındaki Başlıca Yasal Düzenlemeler

2.2.1.1. Doğa Koruma ile İlgili Başlıca Uluslararası Sözleşmeler

Türkiye’deki Tabiat Koruma Mevzuatı açısından uluslararası sözleşmelerin kritik bir rolü bulunmaktadır. Bunlardan ilki Paris Sözleşmesindeki Kuşların Muhafazası ile ilgili sözleşmedir. Özellikle nesli tükenmekte olan kuşların korunması açısından önem teşkil etmektedir. Diğer sözleşme ise, Dünya Kültürel Miras’ın korunmasına dair sözleşmedir. Hem kültürel hem de doğal mirasın korunması ile ilgili sözleşmedir. Vahşi Yaşam Ortamlarını Koruma ile İlgili Sözleşme ise Bern’de yapılmıştır. Özellikle yabani hayatın ve doğal sit alanlarının muhafaza edilmesi ile ilgili önem ifade etmektedir. Kirlenme ile ilgili sözleşme ise Barselona Sözleşmesidir. Bu sözleşmede ele alınan konu ise Kirlenmeye Karşı Korunmadır. Ozon tabakasının muhafaza edilmesi ile ilgili sözleşme Viyana Sözleşmesidir. Bir başka önemli sözleşme de Birleşmiş Milletler Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesidir. Özellikle Afrika Kuraklığı ile mücadele edilmesi için taraf olunan ve bu konuda çalışmalar yapılan hem kuraklığın önüne geçmek hem de çölleşme sürecinde önlemler alınmasını sağlamak için imzalanmış önem arz eden bir sözleşmedir. Türkiye bu önemli ve ciddi sözleşmelere taraf olmuştur. Tabiatı koruyup kollanma konusunda ülkemiz birden fazla uluslararası kabul görmüş sözleşmelere taraf olmuştur (Algan ve Dündar’ın (2005:39). Bu konuda yükümlülük seviyesi bakımından ve küresel perspektiften Biyolojik Çeşitlilik ile İlgili Sözleşme, Çölleşme Mücadele Sözleşmesi, CITES ve Ramsar Sözleşmesidir. Küresel açıdan sorumluluk alanındaki sözleşmeler yukarıda belirtilen sözleşmeler iken bölgesel olarak önem ifade eden sözleşmelerin başında Bern Sözleşmesi ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi gelmektedir. Bir diğer bölgesel sözleşme ise Barselona Sözleşmesi ve ona ek olan Akdeniz Biyoçeşitliliğin ile İlgili Ek Protokoldür. 1976 tarihli Barselona Sözleşmesi’ne eklenen 1995 tarihli Protokol ile yenilikler getirilerek sürdürülebilir kalkınma, bilgiye erişim, vatandaşların etkin rol alması, çevresel etki ilkesi ile ihtiyatlılık ilkesi eklenmiştir. ‘İhtiyatlılık’ ilkesi aynı zamanda, sürdürülebilir kalkınma prensibinin işlevselliğe kavuşturulabilmesi açısından bir diğer önemli role sahiptir.Şubat 2016’da düzenlenen “Atina Bildirisi” zirvesinde sürdürülebilir bir gelişim için “Akdeniz Stratejisi” onaylanmıştır. 2017 yılında ise Kirlilik ve BiyolojikÇeşitlilik konulu Tiran Bildirgesi yürürlüğe konulmuştur. Buna ek olarak “İstanbul Çevre Dostu Şehir” ödülüne on yedi kent arasından İzmir layık görülmüştür(URL-8, 2019).Böylece doğa koruma ile ilgili sözleşmelerin mevzuatımıza yansıtılması için, ülkemiz hem küresel düzeyde hem de bölgesel düzeyde çeşitli adımlar atmakta, bildirilere taraf olmakta ve yasal düzenlemeler

gerçekleştirmektedir. Türkiye, küresel açıdan birçok sözleşmeye taraf olmuş bölgesel sözleşmelere ve protokolleri de yakından takip etmiştir.

2.2.1.2. Doğa Koruma ile İlgili Başlıca Kanunlar

Ülkemizde genel olarak doğa koruma mevzuatı tek bir kanun ile değil, birbirini tamamlayan birçok kanunla ilişkili bulunmaktadır (Şen ve Buğday, 2015:216). Türkiye’de doğa koruma mevzuatında yer alan başlıca yasal düzenlemeler ise 1983 tarihli iki bin sekiz yüz yetmiş iki sayılı ‘Çevre Yasası’, aynı yılda iki bin sekiz yüz yetmiş üç sayılı ‘Milli Park’ yasası ve iki bin sekiz yüz altmış üç sayılı ‘Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması’ hakkındaki yasadır. 2003 yılında dört bin dokuz yüz on beş sayılı ‘Kara Avcılığı Yasası’ da bir diğer kanundur. Bu kanunlar, Türkiye’nin ‘Doğa Koruma’ politikasının ve dolayısı ile korunan alanların en önemli yasal düzenlemelerini oluşturmaktadır.

2.2.1.2.1.Çevre Kanunu

Türkiye’deki Doğa Koruma Politikası açısından mevcut yasal düzenlemeler arasında ilk olarak 1983 tarihli kabul edilen iki bin sekiz yüz seksen iki sayılı ‘Çevre Kanunu’ gelmektedir. Amacı ise tüm canlı varlıkların yaşam alanı olan çevreyi sürdürülebilir çevre ilkesi çerçevesinde muhafaza edilmesini sağlamak olarak ifade edilmektedir (URL-9, 2019).

Bu Kanun ile ilgili olarak önemli görünen gelişme ise ‘sürdürülebilir kalkınma’ ilkesinin 2006 yılında yapılan düzenlemeyle Kanunda yer bulmasıdır. Bu yapılan düzenleme sonucunda Madde birde önceden yer alan çevre muhafazası için alınacak olan tedbirlerin sosyoekonomik ve toplumsal kalkınma ilkeleriyle ölçülü olması kaldırılmıştır. Böylece yasanın önceki yorumlanması sırasında, çevre ve ekonomi arasında denge kurulmasında yaşanan sıkıntıya bir çözüm sağlanmıştır.2006 yılında yapılan değişiklik ile düzenlenen Madde bir ile Çevre Kanunun amacı, çevrenin sürdürülebilir ilkesiyle muhafaza edilmesi olarak ortaya koyulmaktadır. Madde ikide ise “sürdürülebilir çevre ile sürdürülebilir kalkınma” kavramları tanımlanmıştır. Madde üçte arazi ve kaynak kullanımına ilişkin karar-alma aşamalarında sürdürülebilir kalkınma ilkesinin gözetileceği belirtilirken, madde beş ile iktisadi kararlara çevre ölçütünün dâhil edilmesini sağlayan yasal tedbirlerin ele alınması düzenlenmektedir. Madde dokuz ile de çevre düzeni planlarının sürdürülebilir kalkınma prensibine uygun bir şekilde, korumakullanma dengesi

içerisinde hazırlanacağı açıklanmaktadır (Güneş, 2015). Yasanın yine dokuzuncu maddesinde biyolojik çeşitlilik ve bu çeşitliliği içinde bulunduran ekosistemin muhafaza edilmesi düzenlenmektedir.

Çevre Kanunu'nun yeni düzenlemesinde, sürdürülebilir kalkınma ilkesine kavramsal olarak yer verilmesine karşılık, Güneş'inde (2015:97) üzerinde durduğu üzere, çevre politikasının bütünleşmesi prensibi Kanunda düzenlenmemiştir. Kanunda çevrenin korunması ile ilgili çeşitli yükümlülükler olmasına rağmen, çevre korumanın gereklerinin diğer politikaların karar-alma aşamalarında yer verilmesine ilişkin bir hüküm getirilmemiştir.

2.2.1.2.2. Milli Parklar Kanunu

Türkiye'de biyolojik çeşitlilik açısından büyük öneme sahip iki bin sekiz yüz yetmiş üç sayılı Milli Parklar yasası, Çevre Kanunu ile aynı yılda kabul edilmiştir. Yasada ülkemizdeki ulusal ve uluslararası seviyede değerlere sahip milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları ve doğal yaşamı muhafaza alanlarının belirlenmesine, kendine özgü özelliklerinin muhafaza edilip yürütülmesine yönelik ifadeler yer verilmiştir. Milli Parklar yasasının tanımında yer alan bu koruma alanlarının, Türkiye'de biyolojik çeşitliliğin korunması açısından büyük bir öneme sahiptir. Yasada koruma altına alınmış milli park ve tabiat alanlarının sınırlarının belirlenip planlanmasına ardından umumi hale getirilmesiyle alakalı hükümlerin akabinde belirtilen bu alanların çeşitli faaliyetlerde bulunmak üzere hangi kurum ve kuruluşlara izin verilip verilmeyeceği ile kimlere izin verilmeyeceğine ilişkin şartlar belirtilmiştir (URL-10, 2019).

Günümüzde muhafaza altına alınmış milli parkların yalnızca koruma gayesinde olunan milli parklar olmaktan ziyade vatandaşların ve yerel idarelerin milli park ile ilgili düzenlemelere ve geliştirmelere destek vermeyi amaçlayan çağdaş milli park fikirleri de benimsenmektedir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015).

Milli Parkların dışında alanların milli parklar yönetmeliğinden farklı bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Birinci yaklaşımda, orman yönetmeliğine ait bölgelerde tabiat alanları ve coğrafyaları Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenmektedir. İkinci durumda ise orman yönetmeliği haricinde kalan alanlarda Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından belirlenmiş alanların faaliyetlerinin tamamlanabilmesi için ilgili alanların orman rejimi çerçevesine eklenmesi gerekmektedir. Ardından ilgili Bakanlık görüşünün alınıp Çevre ve Şehircilik

Bakanlığının sunacağı teklif ile Cumhurbaşkanlığı tarafından karar verilecek olup nihayetinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescillenecektir. Burada Önder'e (2014:31) göre söz konusu olan koruma alanlarının statülerinin ilan edilebilmesi açısından, kurumlar- arası ciddi derecede koordinasyonu gerektiren bir çalışmanın yürütülmesi gerekmektedir zira koruma alanlarının statüsünün tespiti, belirlenmesi, tescili ve ilanı gibi işlemler Cumhurbaşkanlığı kararının ardından ilgili Bakanlıklar tarafından yürütülmektedir.

2.2.1.2.3. Orman Kanunu

6831 sayılı Orman Kanunu, kabul ediliş tarihi (1956) itibarıyla Türkiye'nin doğa koruma politikası açısından en eski kanuni düzenlemesi olma özelliğine sahiptir. Bunun yanında korunan alan statülerinden birisi olan 'milli park' kavramı, mevzuatımıza ilk defa Orman Kanunu ile girmiştir. Orman Kanunu'nda 'Milli Parklar' düzenlenmektedir. Kanunda öncelikle ormanın tanımı yapılmaktadır. İlgili yasada "*tabii olarak yetişen ve emekle yetiştirilen ve ağaççık toplulukları buldukları yerleriyle birlikte orman sayılmaktadır.*" Aynı zamanda, kanunda orman sayılan çeşitli yerlerin orman sınırları dışına çıkartılması da düzenlenmektedir (URL-11, 2019).

Kanunla Orman Genel Müdürlüğü'ne, ormanları "bilimsel araştırma açısından, tabiatı korumak gayesiyle, spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak gibi amaçlar için milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak" ayırıp, işletme hakkı verilmektedir. Ülkemizde orman alanlarının %99,9'u devlet arazisidir. Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre, devletin sahip olduğu ormanlık alanların farklı kimselere verilemez. İdari yönden işlerinin Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğüne yapılmaktadır (Özkaya, 2015: 124).

2.2.1.2.4. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

2863 sayılı kanunda açıkça ifade edilen "*korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.*" (URL-12, 2019).Yasa, hangi varlıkların muhafaza edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hem taşınır varlıklara ilişkin hem de taşınmaz kültürel ve doğal varlıklara ilişkin durumlara değinilmiştir. Bu varlıkların hem tüzel hem de tüzel olmayan kişilerin görev ve sorumluluk alanlarını kapsamaktadır. Yasada, taşınmaz tabiat varlıklarına ilişkin tanımlama belirtilmiştir. Doğa Koruma Politikası sayesinde

muhafaza edilmesi gerekli tabiat varlıkları ile özellikle ağaç veya ağaçlık toplulukları muhafaza altına alınmaktadır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında günümüz için çok önem arz etse de gelecek nesillerde düşünülüp hareket edilmesi gerekmektedir. Uluslararası konferanslarda ele alınan insanoğlunun ortak mirası kavramı aslında tam da bu noktada devreye girmektedir. Dünden bugüne sürdürüle gelen ortak miras yarınlar için de korunup geliştirilmesi gereken önemli bir mirastır. İnsanlara düşen görevler ortak dünya mirasına sahip çıkmak iken hükümetlerin ve sivil toplum örgütlerinin görevi de bunun organizasyonlarını düzenleyip bilinçliliği arttırmaktır.

2.2.1.2.5. Kara Avcılığı Kanunu

Kara Avcılığı Kanunu her ne kadar doğa koruma politikası amaçları ile çelişiyor görünse de Türkiye’de bu politikanın önemli yasal düzenlemelerinden birini oluşturmaktadır. Bu duruma göre ilgili kanunundan anlaşılması gereken durum şu şekilde ifade edilebilir: Yabancı yaşamın idare edilmesi ve yabancı hayvanların kendilerine özgü doğal hayat alanları ile beraber ele alınması gerekmektedir. Avcılık kontrolü iyi bir şekilde yapılması gereken bir durumdur. Avcılıkla ilgili kaynakların milli ekonomik durum açısından verimli olarak değerlendirilmesi ilgili kurumlarca iş birliği içerisinde düzenlenmektedir (URL-13, 2019).

Ayrıca Kara Avcılığı Kanunu’nda esas olarak üç statü ortaya koyulmaktadır. Bunlar sırasıyla; Yabancı yaşamın korunması, yabancı yaşamı geliştirme alanları ile üretme istasyonlarıdır. Yabancı yaşamı koruma sahası özellikle flora ve fauna çeşitliliğinin korunmasını sağlandığı sahadır. Yabancı yaşamı geliştirme sahası ise avcılıkla ilgili ve yabancı hayvanlarının ve onların yaşamının koruma altına alındığı ve özel avlanma plânlamaları açısından avcılık yapılabildiği sahalardır. Üretme istasyonları ise av ve yabancı hayvanlarının üretim tesisleri olarak tanımlanmaktadır. İlgili yasada, avcılık ve yabancı hayvanlarının koruma bölgeleri ile ilgili düzenlemeler ortaya konulmaktadır. Bunların arasında, örneğin yabancı hayatı koruma ve geliştirme sahalarında yabancı yaşam alanları yok edilemez ve yabancı yaşam muhafaza ve geliştirme sahalarındaki ağaçların, bitki örtülerinin tahrip edilmesi hükümleri sonucunda oluşacak sahalarda işgal edilemez, kullanılamaz hükümleri, koruma alanlarını kapsamaktadır.

2.2.1.3.Yönetmelikler

Çevre Kanunu'nun uygulanmasını sağlamak üzere oluşturulan birçok yönetmelik mevcuttur. Bu yönetmelikler:

- a. Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği
- b. Hava Kalitesi Yönetmeliği
- c. Katı Atık Kontrolü Yönetmeliği
- d. Su Kirlilik Kontrolü Yönetmeliği
- e. Ambalaj ve Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği
- f. Tehlikeli Atık Kontrolü Yönetmeliği
- g. Büyük Yakma Tesisleri Yönetmeliği
- h. Büyük Endüstriyel Kaza Tehlikelerinin Kontrolü Yönetmeliği
- i. ÇED Yönetmeliği
- j. Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği
- k. Çevresel Gürültünün Yönetimi Yönetmeliği

2.3.UYGULAMALAR

Türkiye'de dünyanın birçok ülkesinde de olduğu gibi çevre korumaya yönelik birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Plastik poşet kullanımının sınırlandırılması uygulaması bu uygulamalar arasında yer almaktadır.

Plastik ve plastikten yapılan ürünler bilindiği üzere doğada çok uzun yıllar hatta yüzyıllar boyunca yok olmadan çevreyi kirletmeye devam etmektedir. Bu nedenle birçok ülke plastik ve plastik ürünlerinin çevreye olan zararlarını önlemek için bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu sınırlamalardan biri de plastik poşet kullanımına getirilendir.

Ülkemizde 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun üçüncü, on sekizinci, yirmincive yirmi altıncı maddeleriyle 'Ambalaj Atıkları Kontrolü Yönetmeliği'ne dayanılarak "Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" yayınlanmıştır. Bunun amacı

kaynak verimliliğinin sağlanması, çevrenin korunması ve plastik poşet kullanımlarının azaltılması amacıyla plastik poşetlerin ücretlendirilmesiyle ilgili hususları belirlemektir. Buna göre kullanılacak plastik poşetlerle ilgili standartlar belirlenmiştir. Bazı plastik poşetler ücretlendirmenin dışında bırakılmıştır. Ücretlendirme dışı bırakılan poşetler; çift kat kalınlığı 15 mikron ve altında, körük kalınlığı ve sap uzunluğu dâhil, 500x350 mm'den küçük poşetler, tekstil ürünü poşetler, canlı sucul hayvanların satışlarında kullanılan poşetler, kargo poşetleri, yalnızca hizmet verilen yerlerde tüketicilere verilen poşetlerdir.

Yukarıda sayılanlar dışında kalan poşetler 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren ücretlendirilmeye başlamış ve vergiler dâhil 25 kuruş olarak belirlenmiştir. Ayrıca poşetlerde barkod kullanılması, satış belgelerinde satış kalemi ve adedinin gösterilmesi zorunlu tutulmuştur (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019).

Uygulamanın henüz 1 yılını doldurmamış olmasına rağmen plastik poşet kullanımını önemli oranda düşürdüğü görülmüştür. Buna göre; plastik poşet kullanımını Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın açıklamasına göre %75 oranında azalmıştır.

Aslında Türkiye poşetlerin ücretlendirilmesi ya da yasaklanması konusunda diğer pek çok ülkeden geri kalmıştır. Örneğin; Bangladeş 2002 yılında, İngiltere 2007 yılında plastik poşet kullanımını yasaklamışlardır (Gürbüz ve Yılmaz, 2018:139). Dünyada plastik poşet kullanımının azaltılmasına ilişkin yoğun çalışmalar sürdürülmektedir.

2.4.ÖNLEYİCİ BİR KORUMA POLİTİKASI OLARAK ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Türk Çevre mevzuatına çevresel etki değerlendirmesi prosedürünün girişi, Dünyada olduğu gibi çevresel sorunların ve kirlenmenin artması ve doğal kaynak kullanımının hızlanmasının etkisiyle olmuştur.

Çevre üzerindeki baskıların artması sebebiyle, çevreyi etkileyen proje/faaliyetlerin bir değerlendirme prosedüründen geçerek, uygulanmaya başlamasında fayda sağlanacağı belirlenmiş ve bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır.

ÇED ile ilgili yapılan çalışmalarda birçok farklı tanıma rastlamak mümkündür.

Yapılması planlanan projelerin çevreye verebilecek hem olumlu hem de olumsuz durumlarının belirlenip olumsuz durumların önüne geçilmesi yönünde çalışmalar yapılması veyahut çevreye zarar etkisini minimum seviyeye indirilmesi için tedbirler alınması sürecidir. Bu değerlendirme sürecinde verimlilik, teknolojik imkânlar değerlendirilip sürdürülür ve buna göre çalışmalar yapılır. Bu stratejik eylem planları Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikler çerçevesinde değerlendirilip uygulamaya konulur (URL-12, 2019).

Günümüzde kullanılan anlam ve içeriğiyle ÇED,

- a. Bir projenin önerildiği biçimiyle olup olmayacağı,
- b. Benzer faydayı verecek, ancak çevresel etki açısından daha faydalı proje alternatiflerinin var olup olmadığı,
- c. Toplumsal risklerinin neler olduğu,
- d. Proje sürecinde hangi çevre koruma tedbirlerinin uygulama alanların gerekli olacağı

Yukarıda belirtilen ön hazırlık sorularına projenin yanıt vermesi istenmektedir. Bu şekilde karar alma seviyesine ulaşmıştır. Böylelikle ÇED hem kalkınma planlarının hem de kalkınma politikalarının çerçevelendirilmesinde önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmaya başlamıştır (Uslu,1994).

Çevresel Etki Değerlendirmesi sistemi ile ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmaların sonucunda bu değerlendirme sisteminin Türk çevre mevzuatında yer bulması sağlanmıştır.

1982 Anayasasının 56. Maddesinden hareket ile 1983 tarihli ve iki bin sekiz yüz yetmiş iki sayılı Çevre Kanunu'nun onuncu maddesi ile ÇED, ilk defa Türk hukuki alanında yasal dayanak kazanmış ve konuya dair esasların yönetmelik ile düzenleneceği belirtilmiştir. Kanunun yayınlanmasından 10 yıl sonra yürürlüğe giren ilk ÇED Yönetmeliğiyle Türkiye'de bu süreç yasal bir şekilde tanımlanmıştır. 1993 tarihli bu yönetmelikten sonra 1997, 2002, 2003, 2008, 2013 ve 2014 yıllarında, her biri kendisinden öncekini yürürlükten kaldıran ÇED Yönetmelikleri yayınlanmıştır. Hâlihazırda yürürlükte olan ÇED Yönetmeliği ise 2014 yılında ve 29186 sayılı Resmî Gazete' de yayınlanmıştır. 2016 yılında 29619 sayılı Resmî Gazete' de yayınlanan Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliğidir. Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile birtakım maddeler değiştirilmiştir (URL-15, 2018).

Yürürlükteki yönetmeliğin birinci kısmında yönetmeliğin amacı, kapsamı ve dayanağı açıklanmış ve önemli tanımlara yer verilmiştir (URL-16, 2019).

İkinci kısmında, karar verme yetkisi ve projeler için ÇED başvuru dosyası ile ÇED raporu ya da proje sunum dosyası hazırlama yükümlülüğü açıklanmıştır.

Üçüncü kısımda ÇED'e tabi projeler, ÇED sürecinin ve komisyonun kuruluş sürecidir. ÇED'e vatandaşların da katılım gösterdiği önemli bir toplantıdır. Komisyonun, çerçevesi ve özellikleri belirleyip bu raporun ilgili Bakanlığa sunulması aşamasıdır. Komisyonun çalışma usulü ve ÇED raporunun incelenmesi, ilgili komite aracılığıyla incelenip son haline getirilir. Daha sonra bu ÇED raporu ve ilişik dokümanları Bakanlıkça ÇED olumlu veya ÇED olumsuz kararı verilerek açıklanır.

Dördüncü kısmında Seçim kriterlerine uygun projeler, ÇED'in zaruri olup olmadığının incelenmesi amacıyla başvuru ve inceleme yapılır. ÇED zaruridir veya ÇED zaruri değildir kararı ile açıklanır.

Yönetmeliğin 4. Maddesine göre "ÇED Olumlu", "ÇED Olumsuz", "ÇED Gereklidir" ve "ÇED Gerekli Değildir" kavramlarının açıklamaları aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 1: Yönetmeliğin 4. maddesinde yer alan kavramlar:

<i>ÇED Olumlu</i>	<i>“Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Komisyon tarafından yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun belirlenmesi üzerine projenin gerçekleşmesinde çevre açısından sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararını ifade eder”.</i>
<i>ÇED Olumsuz</i>	<i>“Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Komisyonca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkileri nedeniyle gerçekleştirilmesinde çevre açısından sakınca görüldüğünü belirten Bakanlık kararını ifade eder”.</i>
<i>ÇED Gereklidir</i>	<i>“Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projelerin çevresel etkilerinin incelenerek, çevresel etkilerinin daha detaylı incelenmesi amacıyla Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasının gerektiğini belirten Bakanlık kararını ifade eder”.</i>
<i>ÇED Gerekli Değildir</i>	<i>“Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun belirlenmesi üzerine projenin gerçekleşmesinde çevre açısından sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararını ifade eder”.</i>

Yukarıda açıklanmış olan kavramlarla ilgili yetki Yönetmeliğin 4. Maddesinde belirtilen durumların kararlarını verme ilgili Bakanlığın yetkisi dâhilindedir. Fakat Bakanlık ihtiyaç duyduğu takdirde "*ÇED Gereklidir*" ya da "*ÇED Gerekli Değildir*" kararlarının uygulamaya konulması konusundaki yetkisini, belirli bir çerçeveye dayandırarak yetki genişliği esasınca Valiliklere de devredebilir.

Beşinci kısımda yapılan yatırımların gözlemlenmesi ve kontrolünün sağlanması ya da ilgili yönetmeliğe uygun olmayan uygulamalarla ilgili durdurulma kararları açıklanabilir.

Altıncı kısımda Sürelerin uzatılması ve durdurulması, Proje sahibinin değişmesi, ÇED uygulamalarının güçlendirilmesi, Askeri projeler, Olağanüstü durumlar ve özel hükümler, Entegre projeler, Yeterlik belgesi, Çevrimiçi ÇED süreci yönetim sistemi gibi çeşitli ve son hükümler ve geçici maddeler yer almaktadır. Ayrıca AB ÇED Direktifinde olduğu gibi ÇED Yönetmeliğinde de listeleme usulü belirlendiğinden yukarıda bahsi geçen kısımlarda ele alınan listeler de ek olarak yönetmelik de yer almaktadır. Yönetmelikte yer alan ekler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: ÇED yönetmeliğinde yer alan ekler

EK-1	ÇED uygulanacak Projeler Listesi
EK-2	Seçme-Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi
EK-3	ÇED Genel Formatı
EK-4	Proje Tanıtım Dosyasının Hazırlanmasında Esas Alınacak Seçme Eleme Kriterleri
EK-5	Duyarlı Yörelere

ÇED sürecinin incelediğimizde aşağıdaki aşamalar karşımıza çıkmaktadır:

- a. Problemin tespiti ve hazırlık süreci: Herhangi bir projede yapılacak ÇED süreci ve ÇED raporunun hazırlanmasından önce hazırlık yapılması önemlidir. Bu aşama, ilgili karar mekanizmasının seçimi, planlanan proje ve alternatiflerin belirlenme sürecidir.
- b. Eleme: ÇED herhangi bir proje uygulanmadan önce, bu projeye gerek olup olmadığının belirlenme aşamasıdır.
- c. Kapsamının belirlenmesi: ÇED uygulanacağı proje/faaliyetin çevreye olası bütün durumlarının belirlendiği ve sınırlarının çerçevesi belirlendiği aşamadır.
- d. Çevrenin durum analizi: Belirlenen etkilerden çevreye zarar verenler bu kademedeki belirlenir. Bu aşama ilerleyen dönemde oluşabilecek olumsuz değişimlerin önlenmesi açısından oldukça önemlidir. Mevcut proje haliyi bir şekilde analiz edilmelidir. Sağlıklı bir şekilde yapmak içinde proje/faaliyetin alanının sınırlarının bu aşamada belirlenmesi gereklidir.
- e. Projenin uygulanmadan önce ve sonra çevresel durumun belirlenmesi: ÇED uygulanacak projenin gerçekleştirildiğinde çevreye zarar verme olasılığı kadar, gerçekleştirilmediğinde zarar verme olasılığı da mevcuttur. Bu aşamada proje/faaliyet uygulanırsa gerçekleşecek etkiler ve uygulanmazsa gerçekleşecek etkiler ortaya konularak değerlendirme yapılmalıdır.

- f. Proje alternatiflerinin değerlendirilme s¼reci: ÇED yapılırken, değerlendirmesi yapılan proje/faaliyetin farklı yöntemlerinin ortaya konması oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kademedede belirlenen bu alternatifler ile proje/faaliyet kıyaslanarak, karlılık/maliyet analizleriyle değerlendirilip ve en iyi ç¼z¼m¼ bulma yoluna gidilir.
- g. ÇED Raporunun hazırlanma a¼aması: Proje, farklı seçeneklerle karşılaştırdıktan sonra, projeye ilgili t¼m detayları içeren ÇED Raporu hazırlık s¼reci başlar. Son haline gelmeden ¼nce, vatandaşın ve ilgili kurumların katılımlarıyla g¼ndeme taşınır ve tartışılır. Yapılan ¼nerilerle son şeklini alır.
- h. Karar verme a¼aması: Karar verici kurumlar ÇED raporu faaliyetin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğine bu a¼amada karar verir. Bakanlık, ÇED Raporunu yeterli bulmaması durumunda ek s¼re ile çalışmalar yapılmasını talep etmek hakkına sahiptir.
- i. Proje ardından etkilerin izlenmesi ve denetlenmesi a¼aması: İstenen projenin/ tamamlanması ile ne derecede gerçekleşip gerçekleşmediği, alınan ¼nlemlerin yeterli olup olmadığı durumları denetlenir(URL-17, 2019).

3 ULUSLARARASI KONFERANSLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DE ÇEVRECİ ÖRGÜTLERİN OLUŞUMU VE FAALİYETLERİNİN ÇEVRE KORUMASINA ETKİLERİ

3.1. TÜRKİYE'DE ÇEVRE ÖRGÜTLENMESİNİN TARİHSEL SEYRİ

Çevreci hareketler, korumacı çevre düşüncelerinden çevre ve etik boyutuna geçiş süreci yaşamıştır. Bu nedendir ki korumacı çevre anlayışlar dönem dönem değişen çevresel problemler karşısında yeterli görülmemiştir (Keleş, 1997: 241-242). Bundan dolayı çevre bilinçliliği çevre örgütleri aracılığıyla faaliyete geçmiştir. Böylece çevre sosyal bir hareket haline gelmeye başlamıştır.

1970'li yıllarda Türkiye çevre sorunları ve bu sorunların neden olduğu sağlık problemleriyle tanışmıştır. Bu yıllarda Türkiye'de henüz çevre ile ilgili bir örgütlenme ya da sosyal hareket yokken, birçok ülkede çevre düzenlemeleri ve sivil toplum yapılaşmasının olması Türkiye'nin harekete geçmesini sağlamıştır. Böylelikle çevresel politikalar gelişmeye başlamış, çevreci kurum ve örgütler kurulmaya başlamıştır (Kaya, 2012: 118-120). Türkiye, çevre ile ilgili uluslararası anlaşmaların önemli bir kısmını imzalayıp onaylamıştır.

1980'li yılların başında siyasal, sosyal, ekonomik açıdan çevre politikaları oluşturmaya başlayıp kalkınma planlamalarında çevre ile ilgili konulara yer vermiştir (Belli ve Aydın, 2016: 590). Türkiye'de çevre ilgisi giderek artan bir ivme kazanmış başlarda dar bir elit hareket olarak görülmekten, çevreye duyarlı, halkın alakasını çevre sorunlarına odaklama ve yönetimleri bu konularda tedbirler almaya itme görevine itmiştir (Öz, 1989: 30).

Çevre ile ilgili olarak ilk anayasal düzeyde koruma ise 1982 anayasası ile düzenlenmiştir. Türkiye'nin ulusal çevre politikasını belirleyen ilk yasal düzenleme Ağustos 1983 senesinde yürürlüğe konulmuş 7283 sayılı Çevre Kanunudur. Yasal olarak kabul edilen ilk çevre kanunudur. Bu kanun Türkiye'nin çevre ile ilgili birçok siyasi ve sosyal düzenlemelerin oluşmasını sağlamış olup çevre bilincinin gelişmesini sağlamıştır (Talu, 2006:38). İdari biçimde 1991 senesinde Çevre Bakanlığı kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'de çevre örgütleri değişen çevre sorunlarıyla birlikte bir kurumsallaşma sürecine girmeye başlamıştır. Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren pek çok sivil toplum örgütü çevre korumasına dair faaliyetlerini bu yıllar itibarıyla günümüze kadar taşımıştır. Böylece çevre ve çevre örgütlenmesi kurumsallaşma eğilimine girmiştir(Öztürk, 2017: 452)

1990 ve sonrasında çevre konusu ulusal ve de uluslararası düzeyde daha fazla tartışılabilir bir hal almıştır. 1990 ve 1994 yıllarındaki 6. Kalkınma Planı'nda Bruntland raporunun etkisi görülmüştür. 7. Kalkınma Planı döneminde ise (1996-2000) Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP), Çevre Bakanlığı'nın desteği ve Dünya Bankasının ekonomik desteğiyle hazırlanan ve çevreye küresel düzeyde bakmayı sağlayan önemli bir gelişme olmuştur (Algan, 2000:228). Bu gelişme küresel düzeydeki etkiyi arttıran uluslararası bir hareket olmuştur. 2014 yılı ile 2018 yıllarının kapsandığı 10. Kalkınma Planı'nda daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre konusunda genişçe yer verilmiş olup kentsel dönüşüm, planlama, konut ve kent altyapısı, toprak ve su kaynakları idaresi, denetleme faaliyetlerinin artırılması, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin rolleri gibi konuları kapsamıştır. Bu çerçevede çevre örgütleri devlet planlamasında genişçe yer bulmuş olup etkinlik alanlarının genişlemesi sağlanmıştır.

3.2.TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Çalışmanın bu başlığı altında ülkemizde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından en başta Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) gelmektedir. Ayrıca Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), Çevre Gönüllüleri Derneği, Doğa Sevenler Derneği, Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, Çevre ve Tanıtım Platformu (ÇETAP) ve Yerel Gündem 21 Çevre Platformu gibi örgütlere ve faaliyetlerine değinilmiştir.

Bu çevreci örgütlerin yanı sıra ülkemizde faaliyet gösteren bir çevreci siyasi parti kurulmuştur. Bu parti 2012 yılında kurulan Yeşiller Sol Partisi'dir. Parti, özellikle iklim krizi ve çevre sorunları ile ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır.

3.2.1. Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarının Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)

Kısaca ÇEVKO olarak adlandırılan Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarının Değerlendirme Vakfı, ülkemizde ambalaj atıklarının iktisadi yaklaşımla ve düzenli olarak geri dönüşümü için sanayinin, mahallidarelerin ve vatandaşın katkıları ve de katılımlarıyla sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin kurulmasına destek olmak vazifesini üstlenmiştir. 01.11.1991 tarihinde Türkiye'nin önde gelen 14 sanayi kuruluşunun girişimleriyle kurulmuştur. Vakıf, kuruluş gayeleri kapsamında yaptıkları bütün çalışmalarda "*Bütünleşik Atık Yönetimi*" ilkelerini vazife edinmiştir. Bu vakıf; metal, cam, plastik ve kâğıtçeşitlerindeki ambalaj atıklarının geri dönüşümünün sağlanması için gerekli olan sistemin oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. 2002'de devletlerarası "Yeşil Nokta" markasının ülkemizdeki kullanım hakkını kazanmış bu vakıf, Avrupa'da geri dönüşüm örgütleri ailesine katılmış olup ülkemizi AB'deki temsilcisi olmuştur. 1991 yılında 14 üyeye kurulan vakıf, ülkemizin AB uyum aşamalarında 2005 senesinde yayınlanan "Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği" ile ilgili TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca Yetkilendirilmiş Kuruluş olarak belirlenmiştir. 2005'den sonra piyasada ambalajlı üretim yapan iş yerleri, ambalaj atıklarının geri kazanımı için ÇEVKO Vakfı'na geri dönüşüm görevlerini vermeye başlamışlardır. Bu Vakıf, sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla eğitimsel çalışmalarında yürütmesini sağlamaktadır. Sorumluluk alanındaki piyasaya ambalaj süren ambalaj üreticileri ve ekonomik işletmelerin adına, ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplanması için yerel yönetimlerle ve lisans sahibi işletmelerle iş birlikleri geliştirmektedir. Böylece Vakıf, yönetmeliğin uygulanması aşamasında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Endüstrinin geri dönüşüm sorumluluğunu üstlenen bu vakıf birçok sayıda iktisadi teşebbüs ile birlikte sözleşmeli olarak çalışmalar yapmaktadır. Bu işletmeler, ülkemizde aktif rol alan yabancı veya yerli gıda sanayi, ilaç, tüketim maddeleri, petro-kimya, gibisektörlerdir. Metal, cam, kâğıt, plastik ambalajları kullanan, işletme sahipleri, üreticileri, geri kazanımcıları, büyük alışveriş mağazalardır (URL-16, 2019).

ÇEVKO, 2017'de sorumluluğunu üstlendiği ambalaj türleri içerisinde en yüksek orandaki payı %40 yani 262 bin 428 ton ile kâğıt/karton, %27 yani 178 bin 795 ton ile plastik, %19 yani 124 bin 517 ton ile cam ambalaj almıştır. Metal ambalaj, ahşapla kompozit ambalajların oranlarıysa toplam ambalaj içinde nispeten düşük %12'de kalmıştır. Bu Vakıf, yetkilendirilmiş kuruluş olarak görev verildiği 2005 senesinden 2017 senesi sonuna dek 5 milyondan fazla ton ambalaj atığını belgelenmiştir. Böylece hem çevreyi

korumuş hem de ülke ekonomisine çok az maliyetli hammadde kazanımını sağlamıştır. Geri dönüşüm çalışmalarının, Türkiye ekonomisine katkısı ise iki milyar TL'yi aşmıştır (Atilla, 2018: 7-8).

07.03.2018'da Çekya'nın başkentinde, Prag'da ÇEVKO'nun da kurucuları arasında olduğu EXPRA (Genişletilmiş İmalatçı Sorumluluğu Topluluğu) tarafından "Müşterilerimize Nasıl Daha İyi Servis Sağlayabiliriz?" temalı bir görüşme düzenlenmiştir. Toplantıya ÇEVKO Vakfı'nın yanında Belçika, İspanya, Kıbrıs, Norveç, Makedonya, Bosna Hersek, Slovenya, İsrail, Yunanistan, Bulgaristan, Çekya ülke mümessilleri katılmıştır. Gerçekleştirilen panelin birinci oturumunda "Genişletilmiş İmalatçı Sorumluluğu" kapsamında, sorumluluklarını karşılayan uluslararası firmalar yetkilendirilmiş kuruluşlardan ve EXPRA'dan beklentilerini aktarmışlardır. Toplantıda maliyetlerin azaltılması, yetkili başvuru noktalarının sunulan raporların basitleştirilmesi, regülasyonlara ilişkin eğitimlerin artırılması, sektöre yönelik konferanslar ve kongreler düzenlenmesi, denetimler konusunda destek verilmesi, tüketicilere ilişkin müşterek projelerin ihya edilmesi ve lobicilik aktiviteleri konusunda daha faal bir tutumda bulunulması gerektiği konularında görüşler paylaşılmıştır. Panelin diğer oturumunda kendilerine yetki verilmiş kurumlar, ülkelerindeki cari vaziyete dair ayrıntılı bilgiler aktarırken, müşteri ilişkileri kapsamında yaptıkları inceleme ve değerlendirmelerden ve yeni pratiklerden bahsetmişlerdir (Sifoğlu, 2018: 50).

3.2.2. Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)

Kısaca TÜDAV olarak bilinen Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, deniz bilimlerinde araştırma amacıyla deniz yaşamını korumak ve deniz kültürünü gelecek nesillere taşıma amacıyla 1997 yılında kurulmuştur. TÜDAV kurulduğu tarihten bugüne kadar deniz sorunları ile ilgili 12'si İngilizce ve 16'sı Türkçe olmak üzere toplam 28 kitap yayınlamıştır. Vakıf hem BM Çevre ve Kalkınma Programı (UNEP-DP) ve AB gibi çok uluslu örgütlerin, hem de özel firmaların desteklediği birçok arge projesini yürütmektedir. Vakıf "Black Sea Environment Programme" (BSEP), "Mediterranean Action Plan" (MAP) ve "United Nations" (UN) gözlemcilik yapma sıfatına da sahiptir. Denizlerin muhafazası konusunda seminerler yolu ile eğitimsel faaliyetlerde bulunan bu vakıf, bir yıllık dönemde yaklaşık on bin öğrenciye deniz muhafaza etme eğitimleri vermiştir. Ayrıca da yayınladığı "Bizim Denizlerimiz" isimli kitapları ilköğretmelere ücretsiz dağıtmıştır. TÜDAV, öncelikli ülkemiz boğazlarındaki kirlenme, sürdürülebilir balıkçılık faaliyetleri,

deniz ile ilgili biyolojik çeşitlilik ile ilgilenmektedir. Ayrıca deniz muhafaza bölgeleri ve deniz hukuku gibi güncel sorunlar ile ilgili kurslar ve çalıştaylar düzenlemekte ve politikalar üretmektedir. TÜDAV bilhassa ülkemiz Boğazlar bölgesi ve Karadeniz için de sürdürülebilir balıkçılık faaliyetleri konusunda çalışmalar yürütmektedir. Gemilerden kaynaklı olan kirlenmelerin engellenmesi ve MARPOL sözleşmesinin ile ilgili geliştirilmelerin yapılması için ilgili kurumlar ile iş birliği yapmaktadır (TÜDAV, 2018:2-3). Vakıf pek çok ulusal ve uluslararası kongre, bilgi şöleni ve seminerlere iştirak etmektedir.

3.2.3. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği

Dernek, Türkiye’de çevre bilimiyle ilgili (biyolojik, organik) tarımın bir kapsayıcı organizasyonun altında sağlıklı ve hızlı gelişimini sağlamak için tüketici, üretici, tüccar, işleyici, kontrol edici, araştırmacı ve teknik personelin katılımı ile 1992 yılında İzmir’de çalışmalarına başlamıştır. Bugüne kadar çevre bilimiyle ilgili, çeşitli tarımsal faaliyetlerde birçok sayıda kurs, konferans, seminer ve panel düzenlemiştir. Eğitim materyalleri hazırlamış, fuar etkinliklerinde yer almıştır. Organik tarımın gelişmesine düzenlediği Organik Tarım Sempozyumları ile hem ulusal bazda hem de uluslararası bazda birçok projenin gelişmesinde etkin rol almıştır. Dernek 2007 senesinden beri hazırlamış olduğu faaliyetlerde organik ürünlerin yurt çapında yaygınlaştırılmasında, Pazar alanları oluşturulmasında ve Türkiye’yi ulusal ve uluslararası alanlarda temsil etmede öne çıkmaktadır (URL-19, 2019). Derneğin amaçları:

- a. Tarımın hem ticari alanlarda hem de teknik alanlarda faaliyetlerde bulunan kişiler, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması, yapılan çalışmaların teşvik edilmesi, mesleki yeterliliklerin geliştirilip muhafaza edilmesi.
- b. Tarımın yaygınlaşması, benimsetilmesine ve bunlarla ilgili bilimsel araştırma çalışmalarının yapılmasına sağlamak.
- c. Ürünler için iç pazar oluşturulması için çalışmalar yapmak ve desteklemek.
- d. Araştırma kurumları, üniversiteler vb. müesseseler ile gereken her tür iş birliği ve organizasyonu yürütmek.
- e. Derneğe ait logonun yurt içi ve yurt dışı pazarlarında denetimli olarak kullanılabilmesine sağlamak.

- f. Ekolojik ürünlerle ilgili bağlantılı yurt iç ve yurt dış marketin sağlıklı geliştirilmesine katkıda bulunmak ve denetlemek; Sertifikasyon ve teftiş aşamalarında organizasyon desteğinde bulunmak.
- g. Tüm aşamalarda ortaya çıkması muhtemel tüm sorunların çözümü için ilgili hem yerli hem yabancı, gerçek ya da tüzel kişi ve kuruluşlarla koordine halinde olup inceleme yapma, rapor düzenleme ve kamuoyunu aydınlatmaktır.

3.2.4. Türkiye Hayvanları Koruma Derneği

Ülkemizde faaliyetlerde bulunan birçok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Bunların çoğu daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre için çalışmalar yürütüp gelecek nesillerimiz için birçok düzenlemeler ve geliştirmeler yapmaktadır. İşte Türkiye Hayvanları Koruma Derneği (THKD) de daha yaşanabilir çevrede hayvanların korunup kollanmasında ciddi bir konuma ve geçmişe sahiptir.

“Türkiye Hayvanları Koruma Derneği (THKD) her ne kadar genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk birkaç hayır kurumu olarak 6 Mart 1924'te tüzel kişilik kazanmış olsa da Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1912 yılında kurulmuş olan İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti'nin devamıdır. O sıralarda hayvanlara yardım edecek bir hayır kurumunun kurulması gereğini gören sivil ve askeri Osmanlı devlet ricali, Alice Manning ve grubu ile birlikte bu derneği kurmuşlardır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanını takiben yeni Osmanlı hükümetinin Batılılaşma programının etkisiyle İstanbul'un sokak köpeklerinin şehir için bir tehlike oluşturduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. 1910 yılına gelindiğinde bu tehlikeyi önlemek adına on binlerce sokak köpeği mavnalarla Hayırsız Ada'ya (Sivri Ada) taşınarak orada açlık ve susuzluk içinde ölüme terk edilmiştir. Köpeklerle yapılan bu zulmün dış basına yansımalarıyla çok şiddetli tepkilerle karşılaşan hükümet, hayvanlara yardım edecek bir derneğin kurulması gereğine inanarak 1912 yılında dönemin ileri gelen devlet büyükleri, Alice Manning ve onun hayvanlara yardım ekibi ile birlikte bizzat İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Dönemin İngiltere Büyükelçisinin eşi LadyLowther'in çalışmaları sonucunda Dernek, Beyoğlu Belediyesi bünyesinde faaliyete geçmiştir. Böylece Alice Manning'in 1908 yılında, öğretim üyesi olduğu Robert College'ın bazı öğretmen ve öğrencilerinin katılımıyla oluşturduğu “Şefkat Kolları” (Arms of Mercy) adlı Türkiye'nin bu ilk hayvanlara yardım grubunun serptiği tohumlarla İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti yeşermiştir. Dernek faaliyetlerine bizzat katılamayan ama derneğin Şeref Üyeleri arasında dikkat çeken şahsiyetlerden bazıları ise Şehzade Vahdeddin, Şehzade Abdülmecid, Şehzade Selâhaddin, Sadrazam Said Paşa, Şeyhülislam Nesib Efendi ve pek çok yabancı ülke elçileri ile eşleriydi. 1912-13 Balkan Savaşı, arkasından 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve onu takiben Türkiye'nin amansız İstiklal Mücadelesi yılları, İstanbul Himaye-i Hayvanat Cemiyeti'nin etkinliğini sınırlamıştır. Ancak Cumhuriyetin ilanı ile dernek 6 Mart 1924 tarihinde yurt çapında “Himaye-i Hayvanat Cemiyeti” adıyla yeniden yapılmış ve yıllar içinde Türk dilinin sadeleşme ve özleşme evreleriyle bugünün Türkiye Hayvanları Koruma Derneği'ne dönüşmüştür.”

Derneğin kuruluş amacı, yardıma muhtaç sahihsiz her türden hayvana olumlu yaşam koşulları sağlamaktır. Derneğin amaçları (URL-18, 2019);

- a. Zor durumda olan sahihsiz hayvanları tedavi ettirmek,
- b. Engelli hayvanlara korunak temin etmek
- c. “Ölmek İçin Doğmasınlar” sözleriyle kısırlaştırmalarını sağlamak
- d. Yardıma muhtaç hayvanlar için barınak oluşturmak,
- e. Sahibi bile olsalar maddi yetersizlik sebebiyle kısırlaştırılmayan hayvanlar için destek olmak,
- f. Herhangi bir kaza sonucu yaralan yollardaki sahibi olmayan hayvanların etmek,
- g. Kırsal bölgelerde kuduz mikrobuna karşı aşı kampanyaları yapmak ve sağlık hizmeti desteği sağlamak,
- h. Hayvan sevgisi yayma faaliyetleri düzenlemek,
- i. Hayvanlara karşı zorbalığı engelleyici gerekli yasal tedbirleri veya önerileri ilgili kurumlarına arz etmek.
- j. Sahibi olmayancanlıkların da ilgi ve sevgiye muhtaç oldukları durumunu tüm topluma aşılacak,
- k. Türkiye’de hayvanlar için rahatça yaşam sürdürebileceği sevgi ortamı oluşturmak.
- l. Gibi maddeler ile sıralanabilir.

Bu derneğin bir başka önemli amacı da nesli tükenmekte olan kareta kareta kaplumbağalarıdır. Doğal kaynakların turizm için çekici ve gelir getirici hale getirilmesi bu kaynakların ekosistemde zarar görmesine neden olmaktadır. Örneğin kareta kareta kaplumbağalarının buldukları bölgelerde faaliyet gösteren turizm şirketleri ve bölge halkı nesli tükenmekte olan kaplumbağaları elle beslemekte ve yumurtlama dönemlerinde turistik amaçlar uğruna rahatsız edilmektedir. Ayrıca denizlerin kirliliği de bu kaplumbağaların hayatlarını tehlikeye sokmaktadır. Bu noktada bölge sakinleri, balıkçıları ve turistleri gerek broşürlerle gerekse de eğitimlerle bilinçlendirilmelidir (Güzel, 2012).

3.2.5. Yerel Gündem 21 Çevre Platformu

1992 yılında gerçekleştirilmiş olan Rio Konferansında “sürdürülebilir kalkınma”, bütün insanlığın bu yüzyıldaki ortak gayesi olarak benimsenmiş ve bu çerçevede, bu yüzyılda çevre ve sürdürülebilir kalkınma sorunları ile başa çıkılması amaçlanmıştır. Daha sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasına yönelik adımları ve faaliyet alanlarını belirten “Gündem 21” başlıklı program, bu zirvenin önemli bir sonucu olup BM üyesi devletlerce kabul edilmiştir. Gündem 21, “*İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır*” cümlesi ile açıklanmaktadır. Uluslararası ve bölgesel olarak kendi içlerindeki eşitsizliklere, gün geçtikçe artan yoksulluğa açlığa, hastalıklara ve ekosistemlerdeki zararlara ve durumun önemini ifade etmiştir. Bu kötü gidişattan kurtulmanın çaresi ise, öncelikli temel gereksinimlerin giderilmesi, yaşam şartlarının iyileştirilmesini, çevrenin daha iyi şartlarda muhafaza edilmesidir. Ayrıca da hükümetlerin daha güvenli bir gelecek için küresel iş birliği kavramı gündeme alınmaktadır. Gündem 21’in, bir yandan güncel sorunlara odaklanırken diğer yandan da dünyayı bu yüzyılın tehditlerine karşı korumayı amaçladığı vurgulanmaktadır. Gündem 21, kalkınma ve çevre iş birliğinde küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olarak nitelendirilmektedir. Gündem 21’in başarı ile uygulanmasında öncelikli olarak siyasilerin sorumlu olacağı ifade edilmektedir. Bu süreçte, toplumun ve sivil toplum kuruluşları ile diğer grupların aktif bir şekilde katılımlarının sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ek olarak, Gündem 21’in dinamik bir plan olduğunun altı çizilmektedir. Böylece daha sürdürülebilir kalkınma için yeni bir küresel ortaklık ile başlangıç yaratılabilecektir. (BM, 1997).

“Gündem 21’in ana gündemi, tüm program alanlarına yönelik finansman politikalarının tespit edilmesi, yeni kaynaklar yaratılması, uygulanabilir ekonomik ve teknik araçların belirlenmesi, merkezi ve yerel yönetim ilişkilerinin “yerinden yönetim” anlayışı çerçevesinde güçlendirilmesi, hükümetler ve hükümet-dışı örgütler arasında iş birliğinin geliştirilmesi ve halkın etkin katılımının sağlanması gibi öncelikler üzerine inşa edilmiştir. Gündem 21 üç ana ve bir tamamlayıcı kısımdan oluşmaktadır ve toplam 40 bölümü içermektedir. Katılımcı yaklaşımın, bu küresel eylem planının tamamına yansımış olduğu görülmektedir (Emrealp, 2005:16).” Ayrıca “Gündem 21’in Bölüm Başlıkları;

Kısım I: Sosyal ve İktisadi Boyutlar

Kısım II: Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi

Kısım III: Temel Grupların Rollerinin Geliştirilmesi

Kısım IV: Uygulama Araçları”

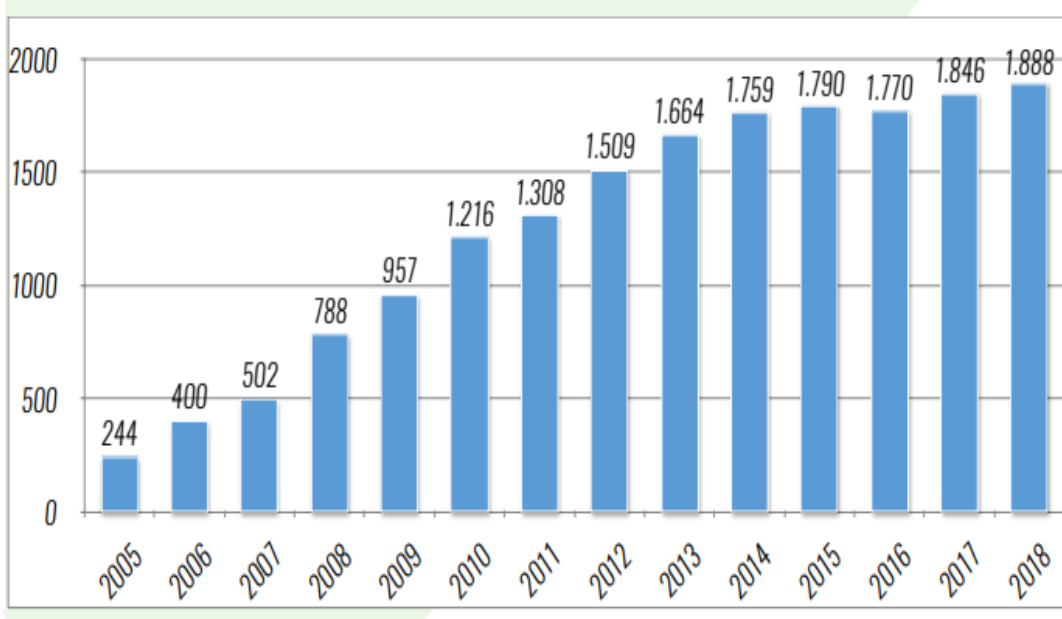
Gündem 21'in içerisinde bir süreç olan Yerel Gündem 21 ise 1997 yılı sonunda UNDP destekleriyle "Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi" projesiyle başlatılmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de Yerel Gündem 21 yerel yönetimlerin liderliğinde ve kolaylaştırıcılığında yürütülmekte olan bir süreç olmuştur. Türkiye'de Yerel Gündem 21 sürecini başlatan kentlerin başında ise Bursa gelmektedir. Bursa Büyükşehir Belediyesi, bünyesindeki faaliyetleri ile Yerel Gündem 21, hem yurt içinde hem de yurt dışında ciddi manada ilgi ile karşılanmıştır. Ayrıca Belediye "Yerel Gündem 21 Şube Müdürlüğü" oluşturarak kurumsal bir yapıya da bürünmüştür. Bunu başta Kent Konseyi olmak üzere Kadın Meclisi, Çocuk Konseyi ve Kent Gönüllüleri Evleri gibi organların koordinasyonu üstlenerek desteklemiştir(Emrealp, 2005).

3.2.6.Diğer Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de ulusal düzeyde pek çok çevre örgütü bulunmaktadır. Bunların arasında; Türkiye Çevre Vakfı (TÇV), Doğal Hayatı Koruma Derneği, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Çevre ve Yeşillendirme Kurumu, Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği, Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği, Yeşil Türkiye Ormancılar Derneği, Türkiye Biyologlar Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Türkiye Anıt ve Çevre Vakfı (TAÇ), Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Hayvanları Koruma Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele ve Araştırma Vakfı (TEMA), Çevre Eğitimi Derneği, Çevre Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtımı Vakfı (ÇEKÜL) bulunmaktadır.

Bu çevreci örgütlerin yanı sıra ülkemizde faaliyet gösteren bir çevreci siyasi parti vardır. Bu parti 2012 yılında kurulan Yeşiller Sol Partisi'dir. Parti, özellikle iklim krizi ve çevre sorunları ile ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır.

Çevre örgütleri arasında ulusal kuruluşların dışında yerel çevre örgütleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında, Çevre Gönüllüleri Derneği, Doğa Sevenler Derneği, Çevre ve Tanıtım Platformu gibi sivil toplum kuruluşları sayılabilir. Bu sivil toplum kuruluşlarından ÇEVKO bilindiği üzere ambalaj atıklarının çevreye verdiği zararı minimuma indirmek için ve aynı zamanda katı atıkları kaynağında ayırmak için faaliyet göstermektedir. ÇEVKO'nun 2005-2018 yılları arasında yükümlülüğünü üstlenilen firma sayısı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

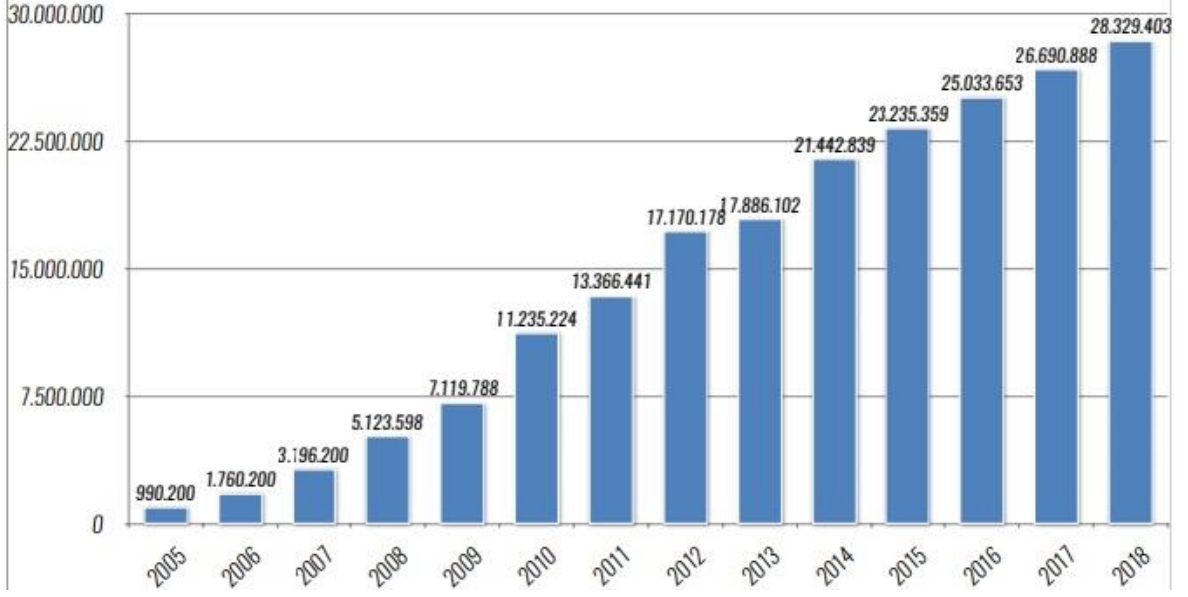

Şekil 6: Yıllara Göre Yükümlülüğü Üstlenilen Piyasaya Süren Firma Sayısı (Adet)

Kaynak: (URL-21, 2018).

Şekil incelendiğinde ÇEVKO'nun 2005 yılında 244 adet olan yükümlülüğü üstlenen firma sayısı, 2007 yılında iki katına çıkmıştır. 2010 yılında 1216 firmaya ulaşırken 2012 yılında bu rakam 1509'u bulmuştur. 2016 yılında firma sayısında biraz azalma olsa da 2017 yılında 1846 firma adeti ve 2018 yılına gelindiğinde 1.888 adet firma rakamlarına ulaşmıştır. Görüldüğü üzere ÇEVKO yükümlülüğünü üstlenen firma sayıları yıldan yıla artış göstermiş olup bu başarıda vakfın düzenlemiş olduğu eğitimlere ve bilinçlendirme çabalarının katkısı büyük olmuştur.

Şekil 7: Bilgilendirme Yapılan Nüfus

Kaynak: (URL-22, 2019)

Yukarıda Şekil 7’de görüldüğü gibi ÇEVKO 2005-2018 yılları arasında toplumu bilgilendirmek çalışmaları yapmıştır. 2005 yılında 990.200 kişiyi bilgilendirmiş, bilgilendirmeler yıllar içerisinde düzenli bir şekilde artarak 2018 yılında 28.329.403 kişiye ulaşmıştır.

3.3.TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN ÇEVRE ÖRGÜTLERİNİN OLUŞUM VE FAALİYETLERİNDE ULUSLARARASI ÇEVRE KONFERANSLARININ ETKİLERİ

Uluslararası çevre konferansları, çevre ile ilgili toplum bilincinin artırılması ve uluslararası alanda çevre ile ilgili mevzulara odaklanılmasını sağlamak önem arz etmektedir (Ertürk, 1998: 212).

Çevre; düşünsel, duygusal ve davranışsal ölçütleri bulunmaktadır. Diğer bir deyişle çevre bilinci; çevreyle ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve duygulardan oluşmaktadır. Böylesine kapsamlı bir kavramın gelişimi de kuşkusuz basit bir süreçle oluşmamaktadır. Karataş (2011: 9)’a göre insanoğlunun çevresiyle etkileşime girişiyle artan bu süreç yaşam boyunca sürmektedir. Çevre bilinci kişilik gelişimine paralel olarak çeşitli etkenlerin karşılıklı etkileşimi ile gelişmektedir. Çevre bilincinin artırılmasında eğitim faaliyetleri ailede başlar okullar ile gelişir sivil toplum örgütleri ile pekişmektedir.

Çevrenin korunmasıyla ilgili yapılan konferanslarda ve zirvelerde çevrenin korunmasına ilişkin görevlerin kimler tarafından yapılması gerektiği konusunda devletlerin, hükümetlerin yanında sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı görülmektedir. Örneğin Bern Sözleşmesi'nde ve Rio Dünya Çevre Zirvesi'nde hükümetlerin ve devletlerin yanında sivil toplum örgütlerinin de yer alması gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Çünkü çevrenin korunması sadece hükümetlerin ve devletlerin görevi değildir. Uluslararası çevre konferansları, zirveleri, seminerleri, bildireleri ve sözleşmeleri sivil toplum örgütlerinin oluşumlarında ve faaliyetlerinde ulusal ve uluslararası düzeyde etkili olmuşlardır. Çevrenin korunmasının son derece önemli olduğu konusunda hemfikir olan gönüllü insanlar bir araya gelerek sivil toplum örgütlerinden biri olan çevre örgütleri kurmaya ve bu alanda faaliyet göstermeye başlamışlardır (TÇV 2003).

Türkiye'de faaliyet gösteren çevre örgütlerinin oluşumlarına bakıldığında 1972 Stockholm'den sonra, Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) 1978 yılında kurulmuş olup 1982 anayasasında yer alan çevre kanununun çıkarılma sürecinde etkin bir rol almıştır. Daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir çevre için 41 yıldır gönüllü hizmetlerini sürdürmektedir. Bir diğer gönüllü kuruluş Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), BM Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra kurulmuş, AB gibi uluslararası örgütlerin desteklediği bir çevre örgüt olmuştur. Vakıf çok sayıda araştırma ve koruma projesi yürütmüş ve faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir (TÜDAV 2018).

Ülkemizde ulusal ve yerel bazda toplam beş yüzden fazla gönüllü çevre kuruluşu bulunmaktadır. Çevre koruma ile ilgili kurulmuş olan sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğunun dünyada uluslararası düzeyde yapılmış olan Rio'da gerçekleştirilen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan (1992) sonra hayata geçtiği görülmektedir.

Seçilmiş sivil toplum örgütlerinden bazıları aşağıda yer alan tabloda kuruluş tarihleri ile birlikte sunulmuştur.

Tablo 3: Çevre ile ilgili seçilmiş bazı sivil toplum örgütleri ve kuruluş yılları:

Sivil Toplum Örgütü	Kuruluş Yılı
Doğa Derneği	2002
Doğal Hayatı Koruma Derneği	2000
Türkiye Erozyonla Mücadele ve Araştırma Vakfı	1992
Çevre Eğitimi Derneği	1998
Küresel Denge Derneği	1995
Doğa ve Çevre Vakfı	1996
Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği	1999
Tüm Atık ve Çevre Yönetimi Derneği	2012
Greenpeace-Türkiye	1995
Deniztemiz Derneği	1994
Enerji Verimliliği ve Çevre Koruma Derneği	2006
Troya Çevre Derneği	2009

Çevre konferansları çevre örgütlerinin oluşumunda etkili olduğu kadar faaliyetlerinde de etkili olmaktadır. Örneğin Tema Vakfı 1992 yılında kurulmuş bir sivil toplum örgütüdür. Tema Vakfı'nın kuruluşundan önce düzenlenen 1992'deki

BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Dünya Çölleşme Konferansı (1977), Rio Dünya Çevre Zirvesi (1992) gibi konferans ve zirvelerinde erozyon, ağaçlandırma ve çölleşme konularına ağırlıklı olarak değinilmiştir. Çevre ile ilgili faaliyetlerinin odak noktasında erozyonla mücadele vardır. Erozyon ağaçsız bölgelerde toprağın akan sularla kaybedilmesidir. Erozyonun uzun vadedeki sonuçlarından biri kuraklık ve devamında çölleşmedir. Bilindiği gibi erozyonla mücadelenin en iyi ve çevreci yolu ağaçlandırmadır. Bu nedenle vakıf ağaçlandırmaya oldukça büyük önem vermektedir. Çevre konferanslarının çevre örgütlerinin oluşumunda etkisi Tema Vakfı'nda açık bir şekilde görülmektedir. Benzer şekilde 1974 yılında imzalanan Barselona Sözleşmesi'nde deniz kirliliğine ilişkin konular ele alınmıştır. Özellikle Akdeniz'deki kirliliğin önlenmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konferansların etkisi ile 1994 yılında Deniztemiz Derneği, 1995 yılında da Greenpeace-Türkiye çevre örgütü kurulmuştur. Dolayısıyla çevre konferanslarının çevre ile ilgili faaliyetlerde bulunmak üzere kurulmuş sivil toplum örgütleri üzerinde etkisinin olduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ

Çevre, insan ve diğer her türlü canlının yaşadığı bir ortam olarak en basit şekilde tanımlanabilir. Bu canlılığın sürdürülebilir olması için çevrenin mümkün olduğu kadar temiz tutulması son derece önemlidir. Günümüzde pek çok tür insan faaliyetleri sonucunda yok olmuştur. Bununla beraber pek çok canlı türü de yok olma tehlikesi içerisindedir. Türlerin yok olmasının başlaması çok uzun yıllar öncesine dayanmamaktadır. Sanayileşme ile birlikte özellikle son 150-200 yıldır dünyamız çok daha hızlı kirlenmekte ve hızla kirlenmeye de devam etmektedir. Ancak bu kirlilik ve zararlarının anlaşılması yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu kirlenmeye karşı dünya vatandaşları bir şeyler yapma gereği duymuşlardır.

Dünyada ve Türkiye’de çevrenin korunmasına dair çok sayıda ve pek çok kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiş onlarca, hatta yüzlerce konferans, zirve, bildiri, yasa, yönetmelik vb. uygulamaya konulmuştur. Tüm bunların tamamında çevrenin korunması konusunda çeşitli görüşler sunulmuş, tartışılmış ve benimsenmiştir. Fakat çevre koruma konusu daima sürdürülebilir kalkınma kavramıyla beraber ele alınarak değerlendirilmiştir.

Çevre koruma ile ilgili yapılan tüm girişimlerde bu iki kavramın birlikte ele alınması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı açılardan algılanmıştır. Bunun pek çok açıdan incelenmesi gerekmektedir.

Öncelikle gelişmiş ülkelerdeki çevre kirliliğinin ve kirleticilerinin daha az olmasının sebepleri incelenmelidir. Buna farklı bakış açıları getirilebilir. Bunlardan biri gelişmiş ülkelerdeki çevre bilincinin yüksek olması, bunda da eğitim seviyelerinin yüksek olması olabilir. Çevre bilincine sahip bireyler çevreyi bilinçli üretim ve tüketimler yaparak daha az kirlenmektedirler. Diğer bir sebep olarak gelişmiş ülkelerin ileri teknolojilere sahip olmaları sayılabilir. Gelişmiş ülkeler ileri teknolojileri sayesinde daha az enerji harcayan cihazlar, daha az yakıtla daha fazla kilometre yapabilen araçlar yaparak çevreye daha az zararlı madde (kurşun, cıva, karbon monoksit vb.) yaymaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin çevre ile ilgili yasaları da çevre kirliliğinin önlenmesinde etkili olmaktadır. Bu ülkelerin yasalarında çevreyi kirletenler için oldukça caydırıcı cezai yaptırımlar söz konusudur. Atıkların kaynağında ayrılması ve tekrar kullanılması da çevre kirliliğini azaltan faktörlerden

biridir. Bunun dışında termik santrallerin yerine nispeten daha az kirletici olan nükleer santraller kurmakta ve daha fazla enerji elde edebilmektedirler. Günümüzde gelişmiş ülkeler artık yavaş yavaş nükleer santrallerden de vazgeçerek rüzgâr ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeye başlamışlardır. Ayrıca tarımsal ve hayvansal üretimlerinde kullandıkları kimyasal maddelerin kullanımını profesyonel kişilere bırakarak uygun oranda kullanılmasını sağlamaktadırlar. Bu da toprak ve su kirliliğini en aza indirmeye yardımcı olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki çevre kirliliğinin ve çevre sorunlarının az olmasının nedenlerini özetleyecek olursak eğitim seviyesinin yüksek olması, insanlara çevre bilincinin aşılması, ileri teknolojileri sayesinde enerjiyi verimli kullanmaları, yasal düzenlemeler, hayvansal ve tarımsal üretimde daha bilinçli kimyasal madde kullanmaları ve çevreci sivil toplum örgütleri sayılabilir.

Gelişmekte olan ülkeler bakımından ise gelişmiş ülkelerdekilerin aksi bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim seviyesi gelişmiş ülkelere nazaran düşüktür. Dolayısıyla çevre bilinci de tam olarak oluşmamıştır. Çevre için hangi maddelerin ne kadar zararlı olduğu hakkındaki bilgi düzeyleri azdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki teknoloji düzeyinin düşük olması da çevre kirliliği açısından sorun teşkil etmektedir. Çünkü verimliliği düşük eski teknolojilerle üretim yapılmaktadır. Elektrik enerjisi üretiminde termik santraller çoğunlukta olarak kullanılmakta, bu da hava kirliliğini artırmaktadır. Ucuz olması nedeniyle plastik maddeler çok kullanılmaktadır. Enerji verimliliği düşük cihazlar, çok yakıt tüketen araçlar kullanılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde çevre ve çevrenin korunması ile ilgili yasal düzenlemeler de son derece yetersizdir. Çevreyi kirletenlere verilen cezalar caydırıcılıktan uzaktır. Hatta bazı ülkelerde çevre konusunda çok az düzenleme yapılmıştır. Katı atıklar genellikle kaynağında ayrılmayıp, vahşi depolama alanlarına terk edilmektedir. Bu alanlarda karışık durumda bulunan atıklardan özellikle suya ve toprağa zehirli maddeler sızmaktadır. Ayrıca tekrar kullanımları gerçekleştirilmediğinden yeniden üretilmekte, bu da daha fazla enerji ve daha fazla çevre kirliliği anlamına gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda tarımsal ve hayvansal üretimde kullanılan kimyasal maddeler, gelişigüzel bir şekilde herhangi bir profesyonel desteği alınmadan ve herhangi bir denetime tabi tutulmadan bu konudaki bilgileri yetersiz kişiler tarafından daha yüksek

verim alınacağı düşüncesiyle bol miktarda kullanılmaktadır. Bu yanlış kimyasal kullanımı hem toprak kirliliğine hem de su kirliliğine neden olmakla birlikte insan sağlığı açısından da son derece zararlıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde çevre kirliliğinin yüksek olmasının nedenlerinden biri de gelişmiş ülkelerdir. Bunu biraz açmak gerekirse gelişmiş ülkeler işgücü maliyetlerinin düşük olması, çevre ile ilgili yasal düzenlemelerin caydırıcı olmaması, hammaddenin ucuzluğu ve yakınlığı gibi nedenlerden dolayı üretim tesislerini geliştirmekte olan ülkelere taşımaktadırlar. Örneğin Nike, Reebok gibi tekstilde söz sahibi olan küresel boyutta büyük markaların üretimlerinin büyük bir kısmı Çin’de ve Hindistan’da yapılmaktadır. Bu durum geliştirmekte olan ülkelerdeki çevre kirliliğini artırmaktadır. Bir anlamda çevre kirliliği konusunda sadece geliştirmekte olan ülkelerin suçlu olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bu suçta gelişmiş ülkelerin de oldukça büyük payı vardır.

Görüldüğü gibi çevre kirliliği konusunda gelişmiş ve de geliştirmekte olan ülkelerin payı birbirlerinden farklı olsa da sorumlulukları vardır. Ancak dünyadaki hava ve su akımları dinamik bir özellik gösterdiğinden bir coğrafi bölgedeki çevre kirliliği söz konusu coğrafi bölge ile sınırlı kalmamaktadır. Tüm dünya bu kirlilikten bir şekilde etkilenmektedir.

Çevre kirliliği insan sağlığına zararlı olduğu kadar bazı canlı türlerinin de nesillerinin tükenmesine neden olmaktadır. Tüm bunlara yanlış ve yasadışı avlanmalar da eklenince ekosistemimizdeki doğal dengeler de bozulmaktadır. Einstein’ın “eğer arılar yok olursa 4 yıl içerisinde insanlar da yok olur” sözü hatırlandığında, doğadaki her bir canlının besin zinciri açısından ne kadar önemli olduğu da anlaşılacaktır. Bu durumun farkına varmış olan dünyanın çeşitli yerlerindeki insanlar çevre koruma için harekete geçmiş ve bu amacı gerçekleştirmek üzere çeşitli sivil toplum örgütleri oluşturmuşlardır.

Son elli yılda önem kazanan çevrenin korunması düşüncesiyle dünyanın çeşitli yerlerinde çok sayıda uluslararası konferanslar ve seminerler düzenlenmiş, pek çok protokol ve sözleşme imzalanmıştır. Yapılan bu konferansların amacı çevrenin korunmasına yönelik yapılacakların belirlenmesi, insanların bilinçlendirilmesidir. Bu konferansların bir kısmı ormanları ve diğer bitki türlerini korumak, bir kısmı

denizlerdeki kirliliği önlemek, erozyonu ve çölleşmeyi önlemek, yasa dışı avlanmayı ve hayvan ticaretini önlemek, bir kısmı da hava kirliliğini önlemek üzere yapılmıştır. Bu konferanslar sonucunda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevre konusunda duyarlılık artmış 500'ün üzerinde çevre ile ilgili vakıf ve dernek kurulmuştur. Ülkemizde kurulan bu vakıf ve derneklerin kurulması küresel çapta yapılan konferanslardan sonra gerçekleşmiştir. Dolayısıyla uluslararası çevre konferanslarının Türkiye'deki çevre örgütlerinin kurulmasında ve faaliyetlerinde büyük etkisinin olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Algan, N., & Dündar, A. K. (2005). *Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler*. Ankara: Tübitak Matbaası.
- Arat, G.; Türkeş, M. ve Saner, E. (2002). Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor, Tübitak Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Öngörü Projesi, Ankara: Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli.
- Arlı, A. (2010). Habitat II Tartışmaları ve İstanbul'da Toplumsal Dönüşüm, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 367-388.
- Atilla, Y. N. (2018). ÇEVKO Vakfı'nın 2017 Çalışmalarına Bir Bakış, *ÇEVKO Dönüşüm Dergisi*, Sayı:23, Haziran, ISSN No: 2145-0469.
- Belli A ve Aydın A (2016). AB Uyum Sürecinde Türkiye'nin Çevre Politikasına İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Çevre Özel Sayısı, 589-615.
- BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı (1997). Rio Deklarasyonu ve "Gündem 21" (UN Conference on Environment and Development – Rio Declaration and "Agenda 21"), T.C. Çevre Bakanlığı, 1997.
- Ceritli, İ. (1997). Türkiye'nin Toprak Sorunu. *Ekoloji Çevre Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart, Sayı: 22, ss.4-8.
- Ceritli, İ. (2001). Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2001 Cilt: 25 No: 2; 213-226.
- Çalışkan, V. (2003). Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri, *Türk Coğrafya Kurumu Dergisi*, s.97- 125.
- Dauvergne, P., (2005). *Globalization and the Environment*, J. Ravenhill (ed.), *Global Political Economy*, Oxford: Oxford University Press, 370-395.
- Ertürk, H. (1998). *Çevre Bilimlerine Giriş*. Bursa: UÜ Güçlendirme Vakfı Yayınları.
- Emrealp, S. (2005). *Yerel Gündem 21 Türkiye Yerel Gündem 21 Programı*. İstanbul: Birmat.
- Göll, E. Ve Lafond M., (2002). From Rio to Johannesburg and Beyond Along and Winding Road. *Local Environment*. 7-3, 317-324.
- Görmez, K. (2007). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Güneş, A. (2015). *Çevre Hukuku*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Gürbüz, H. ve Yılmaz, V., (2018). Üniversite Öğrencilerinin Naylon Poşet Kullanımına İlişkin Tutum ve Davranışlarının Yapısal Eşitlik Modellemesiyle Araştırılması, *Sosyoekonomi*, Vol: 26(38), ss.135-149.
- Güzel, Ö. (2012). Kaynak Tabanlı Turizm Kapsamında Doğal Kaynakların Korunmasına Yönelik Dalyan Destinasyonunda Örnek Olay İncelemesi: Caretta Carettalar. *Turizm ve Araştırma Dergisi*. Cilt: 2-2.
- İraz, N., (2018). *Çevre Kirliliği ve Motorlu Taşıtlar Vergisi'nin Çevre Kirliliği Üzerindeki Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Keleş, R. (1997). *Çevre ve Siyaset*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Kırımhan, S. (2006). *Hava Kirliliği ve Kontrolü*. Ankara: Turhan Kitapevi
- Kurnaz, A. (2018). Flora- Fauna ve Endemik Türlerin Ekoturizm Ürünü Olarak Kullanılması: Datça Yöresi Örneği. *Mesleki Bilimler Dergisi*. Cilt 2. Sayı 2. 410-419.
- Kurnaz, A. ve Babür T.E., (2018). Flora-Fauna ve Endemik Türlerin Eko turizm Ürünü Olarak Kullanılması: Datça Yöresi Örneği. *Mesleki Bilgiler Dergisi*, s.410-419
- Low, N., (1999), *Global Ethics and Environment*, London; New York: Routledge. 1-16.
- McGraw, D. M. (2002). The CBD – Key Characteristics and Implications for Implementation. *RECIEL*, 11 (1), 17-28.
- Mengi, A. Ve Algan N., (2003), Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Milletlerarası Sözleşme, (1984, 20 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 18318 (Mükerrer)). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18318.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2011). *Çevre Kirliliği: Hava Kirliliği*. Ankara.
- Morgera, E., (2004). From Stockholm to Johannesburg: From Corporate Responsibility to Corporate Accountability for the Global Protection of the Environment? *RECIEL*, 13 (2), 214-221.
- Öz, E. (1989) Dünyada ve Türkiye’de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere, *Türkiye Günlüğü*, 3, 27-34.
- Özcüre, G.(2014). Rio+20 Sonuç Bildirgesi’nin Okyanuslar ve Denizler Bölümü; “İstedığımız Gelecek” mi? *Kent Akademisi*, Cilt 7, Sayı 2.
- Özer, D. K. (2009). *Çok Taraflı Çevre Sözleşmeleri*. Ankara: USAK Yayınları.
- Özkaya, M., (2015). *Türkiye’de Korunan Alan Olarak Milli Parkların Yönetimi: Orman ve Su İşleri 4. Bölge Müdürlüğü Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi, Aydın.
- Özmehmet, D. E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Journal of Yaşar University*. 3/12, 1853- 1876.
- Öztunç, Ö. (2006). *Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, Ö. (2017). Çevrecilik Söylemleri ve Türkiye’deki Çevre Hareketlerinin Seyri. *Journal of History Culture and Art Research*. 6(2), 441-456
- Ropke, I. (2005). Consumption In Ecological Economics. International Society For Ecological Economics. *Internet Encyclopaedia of Ecological Economics*. Denmark.
- Sifoğlu, H. (2018). EXPRA Toplantısı’nda Döngüsel Ekonominin Önemine Değinildi. *ÇEVKO Dönüşüm Dergisi*, Sayı:23, Haziran, ISSN No: 2145-0469.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2018). *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu(2016 yılı verileriyle)*, Yayın No: 40, Ankara.
- Talu, N. (2006). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Çevre Politikaları*. Ankara: TMMOB Çevre Mühendisleri Odası.
- TBB, (2014). *Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

- Türk, M. ve Gök, A. (2010). Yeşil Pazarlama Anlayışı Açısından Üretici İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9/32, 199-220.
- Türkiye Çevre Vakfı (TÇV). (2003). *Türkiye'nin Çevre Sorunları*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV). (2018). *Tanıtm Broşürü*. İstanbul.
- Özgüven, H.N., (2008). *Gürültü Kontrolü, Endüstriyel ve Çevresel Gürültü*. TMMOB.
- UN, (United Nations) (1972). *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment Report*.
- WSSD, (World Summit on Sustainable Development) (2002). *World Summit on Sustainable Development implementation Report*. Johannesburg: WSSD.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş., ve Yılmaz, M. (2009). *Çevre Bilimi ve Eğitimi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- URL-1: www.mfa.gov.tr, (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- URL-2: www.mfa.gov.tr, (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- URL-3: http://www.emo.org.tr/ekler/50a56e976dd38fd_ek.pdf?dergi=1181(Erişim tarihi: 12.07.2019).
- URL-4: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.19678&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=sera%20gaz%C4%B1> (Erişim tarihi: 27.07.2019)
- URL-5: http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/0d4a5b926c005a6_ek.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2019)
- URL-6: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170531-7.htm>
- URL-7: <https://csb.gov.tr/sss/dogal-sit> (Erişim tarihi: 31.08.2019)
- URL-8: <http://www.mfa.gov.tr/barselona-sozlesmesi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 21.05.2019)
- URL-9: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf> (Erişim tarihi: 11.03.2019).
- URL-10: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf> (Erişim tarihi: 17.04.2019).
- URL-11: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf> Erişim tarihi: 22.06.2019).
- URL-12: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Asp?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=2863> (Erişim tarihi: 27.07.2019)
- URL-13: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Asp?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=2863> (Erişim tarihi: 05.05.2019) 2019).
- URL-14: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf> (Erişim tarihi: 30.01.2019)
- URL-15: <http://dacd.artvin.edu.tr/download/article-file/268849> (Erişim tarihi: 15.04.2019).
- URL-16: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190708M1-17.htm> (Erişim tarihi: 11.02.2019).
- URL-17: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190708M1-17.htm> (Erişim tarihi: 11.02.2019)
- URL-18: www.cevko.org.tr (Erişim tarihi: 10.07.2019)

URL-19: www.eto.org.tr (Erişim tarihi: 07.04.2019).

URL-20: <https://thkd.org.tr> (Erişim tarihi: 15.06.2019).

URL-21:

http://www.cevko.org.tr/images/stories/e_bulten/FaaliyetRaporu/CEVKO_Faaliyet_Raporu_2018.pdf(Erişim tarihi:20.06.2019).

URL-22:

http://www.cevko.org.tr/images/stories/e_bulten/FaaliyetRaporu/CEVKO_Faaliyet_Raporu_2018.pdf (Erişim tarihi: 06.07.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tolga GÜNDAL
Doğum Yeri ve Tarihi : Merkez/Zonguldak, 27/08/1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gediz Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler
Bölümü (% 100 Burslu)
Yüksek Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, İspanyolca
Bilimsel Faaliyet/Yayınlar :
Aldığı Ödüller :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler ve Kurs Belgeleri :
Çalıştığı Kurumlar : QNB Finansbank Genel Müdürlük

İletişim

E-Posta Adresi : tolgagundal1@gmail.com

Tarih : 09/09/2019